

FAHRÎ AHMED VE ŞATHİYE ŞERHİ

Üzeyir ASLAN*

ÖZET

Aşırı sözler içeren, meczupların sözlerine benzeyen, görünüşte saçma fakat şerhi hâlinde anlamlı olduğu anlaşılan; Allah'la tekellüfsüz, şakalı bir eda ile konuşur gibi yazılan manzumelere şathiye denir. Edebiyatımızda en eski örneği Mevlânâ'ya izafe edilen şathiye, başta Yunus Emre ve Kaygusuz Abdal olmak üzere pek çok şair tarafından kaleme alınmıştır. Bu makalenin konusu XVIII. yüzyıl mutasavvıf şairlerinden Fahrî Ahmed ve onun şathiye şerhidir. Fahrî tarafından şerh edilen Müftü Babaya ait şathiye; akla aykırı, saçma görünen ve dinleyeni güldürüp düşündüren şathiyeler sınıfına girer. Müftü Babanın şathiyesi Yunus Emre'nin ve Kaygusuz Abdal'ın şathiyelerini andırmaktadır. Fahrî'nin de bu şathiyeye naziresi bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Şerh, şath, şathiye, Yunus Emre, Kaygusuz Abdal, Müftü Baba, Fahrî Ahmed, Celvetiyye, Şarköy.

A COMMENTARY ON A SHATHIYYA OF MUFTI BABA BY FAKHRI AHMAD

ABSTRACT

Shathiya comes from an Arabic word shath means outrance, excess and beyond measure. It is also a soufi term and is spoken whilst the ecstatic is in a state of spiritual intoxication. To the outsider his utterance may appear to contradict the sacred law to be pretentious, thoughtless and verging on shirk. Shathiya is one of Turkish literary terms used for some poems which were written by soufi poets like Mawlana Jalal al-din, Yunus Amra and Qaygusuz Abdal. It contains ecstatic utterances and is a type of literary and also its commentaries constitutes an other type in Turkish literature. When someone reads these poems he must think that all are funny, foolish and rubbish, but they includes vairous senses from soufi terminology. Mufti Baba's shathiyya is one of them which was commented by Fakhri Ahmad (d. 1799) who also wrote an imatating poem.

* Dr, Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, uaslan@marmara.edu.tr.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

Key Words: Commentary (serh), shath, shathiyya, Yunus Amra, Qaygusuz Abdal, Mufti Baba, Fakhri Ahmad, Jelvatiyya, Shehrkyuy.

1. Giriş

Şathiye, şath + iyye (Ar. masdar eki)den meydana gelir.¹ Şath (<Ar. ş-ţ-ħ ‘ölçüyü kaçır-’) sarsılma, hareket, yürüme, titreme; çelişkili ifade, saçmalama, gevezelik; mizah, şaka, eğlence, maskaralık; raks ve oyun anlamlarına gelir. Pazarlıkta şath etme ‘fiyatı aşırı düşürme veya yükseltme’, deve şath etme ‘devenin hastalığının ortaya çıkması’, yarışta şath etme ‘rakibi geçme’ ve şarabı şath etme ‘şarabı inceltme’ gibi deyim anlamlar oluşturur. IX. yüzyıldan itibaren tasavvuf terimi olarak kullanılmaya başlar ve ‘sıradışılık, aşırılık, ölçülebilirliğin ötesinde olma ve coşkunluğu ifade eder. Şath, yolu tamamlamış sofinin cem makamında² söylediği sözdür.³ Görünüşte kendinde, fakat kalben sarhoş olan sofinin gizli tutması gereken sırları açığa vurması demektir. Sofi, bu sözleri vecd ve istiğrak hâlinde iken iradesi dışında söyler. Dıştan bakıldığında aşırı, akla ve şeriata aykırı görünen ama aslında tasavvufî bir hakikati ifade eden sözlerdir bunlar,⁴ Hallac-ı Mansur [ö. 922]un “Enel-hak”,

¹ Cemal Kurnaz ve Mustafa Tatçı’ya göre kelime aslında ş-h-t (<Ar. ‘uzak durmak, uzak kalmak, kibrit yakmak, çakmak’)dan gelir, fakat sonraları şath’dan türemiştir, bkz. Cemal Kurnaz ve Mustafa Tatçı, *Türk Edebiyatında Şathiye*, Akçağ yayını, Ankara 2001, s. 3.

² Cem; hakkı halksız temaşa etme, halkı değil hakkı seyretme, her şeyi Allah’tan görme makamıdır, bkz. Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Marifet yayını, İstanbul 1995, s. 116.

³ Cemal Kurnaz ve Mustafa Tatçı, a.g.e, s. 9.

⁴ Tahsin Yazıcı, “Şath”, *İA*, İstanbul 1979, c. XI, ss. 350-351. benzer bilgi için bkz. Cahid Baltacı, *Tasavvuf Lüğati*, Elif neşriyat, İstanbul 1981, s. 156; Necla Pekolcay ve Emine Sevim, *Yunus Emre’nin Şahsiyeti ve Yunus Emre Şerhleri-Yunus Emre’nin Bir Eseriyle İlgili Şerhlerin Yazmaları*, Kültür Bakanlığı yayını, Ankara 1991, s. 59; Fouad Kamel, *Dictionary for Soufi Terms*, Dar al-Jil, Beyrouth 1993, s. 77; Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Rehber yayını, Ankara 1997, ss. 660-662; Safer Baba, *İstilahat-ı sofîyye fî-vatan-ı asliyye: Tasavvuf Terimleri*, Hetenketen yayını, İstanbul 1998, s. 263; İsmail Kara ve İskender Pala, “Şathiye”, *Dergâh TDEA*, İstanbul 1998, c. VIII, ss. 108-109; Amatullah Armstrong, *Sufi Terminology (al-Qamus al-sufi): The Mystical Language of Islam*, Ferozsons Ltd, Karachi-Pakistan 2001, ss. 214-215; Cemal Kurnaz ve Mustafa Tatçı, a.g.e, s. 4; John Renard, *Historical Dictionary of Sufism*, Scareciow Press, Toronto 2005, s. 78; *Metinlerle Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, ed. Zafer Erginli, Kalem yayını, İstanbul 2006, ss. 948-952; Seyyid Cafer Seccadi, *Ferheng-i Istilahât u ta’birat-ı irfânî: Tasavvuf ve İrfân Terimleri Sözlüğü (Açıklamalı ve Alfabetik)*, çev. Hakkı Uygur, Ensar neşriyat, İstanbul 2007, ss. 437-438.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

Muhyiddin-i Arabî [1164-1241]nin “Sizin tanrınız benim ayağımın altındadır” sözleri gibi.

Şathiye ise, şath ‘aşırı’ sözler içeren manzum ve mensur metinleri adlandırmak üzere kullanılan edebî bir terimdir.⁵ Ahmet Talat Onay [ö. 1956] şathiyeyi, dudaklarda bir tebessüm uyandırmak amacıyla söylenen manzumeler olarak tanımlar.⁶ Ona göre en güzel şathiye örnekleri mizahî destanlardır; Turabî [ö. 1868]nin Zampara destanı, Bezmî ve Şemsî [ö. 1892]nin Evlenme destanları, Kâmilî’nin Sanat destanı, Rasim ve Sevdâî’nin Miras destanları, Seyranî [1807-1866] ve Erbabî [1805-1884]nin Nasihat destanları gibi.⁷ Ayrıca Onay, Anadolu’da yüzük oyunu sırasında ya da Çankırı yöresinde “arap verme âdeti”nde⁸ söylenen tekerlemeleri de şathiye örneği olarak kabul eder.⁹ Görüldüğü gibi o şathiyeyi genel anlamda değerlendirmektedir. Onay, sofilerce söylenen manzumeler için ise “Şathiye-i sofiyâne” terimini kullanır ve meczupların sözlerini takliden yazılmış; görünüşte saçma, fakat şerhi hâlinde anlamlı olduğu anlaşılan eserler tanımını yapar.¹⁰

Abdurrahman Güzel, şathiyeyi “Allah’la tekellüfsüz, şakalı bir eda ile konuşur gibi yazılan manzumelere verilen ad” biçiminde tanımlar.¹¹ Şathiyelerle ancak erbabının anlayabileceği remizler izah edilir, bunlar kalbî ve hissî sözlerdir. Alay ve hezliyyatın öne çıktığı şiirleri şathiye olarak değerlendirmek doğru değildir, zira böyle şiirler özellikle Bektaşî şairlerde görülmektedir. Gerçek şathiyelerde bir sekr (ilâhî sarhoşluk) hâlinin yanında vahdet-i vücud sırrının düğümlendiği görülür.¹²

Şathiyeyi; cem makamındaki sofinin sekr hâlinde söylediği sofiyane söz, bu makamın hakikatlerini anlatan remiz ve şiirler olarak tanımlayan Cemal Kurnaz ile Mustafa Tatçı, sembolik anlatım

⁵ İsmail Kara ve İskender Pala, a.g.md, s. 108.

⁶ Ahmet Talat Onay, *Türk Halk Şiirlerinin Şekil ve Nev’i*, haz: Cemal Kurnaz, Akçağ yayını, Ankara 1996, s. 357. Aynı tanım için bkz. Abdurrahman Güzel, “Tekke Şiiri”, *Türk Dili Türk Şiiri Özel Sayısı-III (Halk Şiiri)*, sayı 445-450/Ocak-Haziran 1989, s. 324; Cemal Kurnaz ve Mustafa Tatçı, a.g.e, s. 4.

⁷ Develili Âşık Ali Çatak, *Bütün Yönleriyle Seyranî*, Bayrak Yayıncılık, Kayseri 1992, s. 421; Ahmet Talat Onay, a.g.e, s. 359.

⁸ Arap verme âdeti şudur: Her hafta bir hanede toplanılır, hane sahibi yârânı ağırlamakla yükümlüdür. Gecenin sonunda ziyafet nöbeti (ocak nöbeti denir) kime gelmişse zilli maşa ile def ona verilir. Zilli maşa ile defin adı “arap”tır. Yârân toplanır, saz eşliğinde tekerleme söyler ve arabî sırası gelen kişiye verir, bkz. Ahmet Talat Onay, a.g.e, s. 360.

⁹ Ahmet Talat Onay, a.g.e, s. 363.

¹⁰ Ahmet Talat Onay, a.g.e, s. 366.

¹¹ Abdurrahman Güzel, a.g.e, s. 324.

¹² Abdurrahman Güzel, a.g.e, s. 326.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

özelliğinden dolayı şathiye “işaret dili, kuşdili,¹³ agrebül-garaib” de denildiğini belirtir.¹⁴ Genel şathiyelerden söz etmeden sofiyane şathiyeleri ele alır ve bu şiirlerin içerik özelliklerini dikkate alarak sınıflandırma yapar. Onay, Kurnaz ve Tatçı’nın görüşlerinden hareketle Şathiye ile ilgili şu sınıflandırma yapılabilir:

1. genel şathiyeler
2. sofiyane şathiyeler:
 - a) Cem makamındaki sofinin vecd ve istiğrak hâlinde söylediği, görünüşte akla ve şeriata aykırı olan şathiyeler¹⁵
 - b) Cennet isteği ve cehennem korkusuyla hareket eden zahid tipini alaya alan, bundan dolayı da inanca saygısızlık gibi görünen şathiyeler¹⁶
 - c) Akla aykırı, saçma görünen ve dinleyeni güldürüp düşündüren şathiyeler¹⁷

Edebiyatımızda bilinen en eski şathiye örneği Mevlana Celaleddin-i Rumî [1207-1273]ye izafe edilen:

¹³ Kuş dili ile ilgili geniş bilgi için bkz. Erdal Şahin, “Kuş Dili”, *Kültür Tarihimizde Gizli Diller ve Şifreler*, ed. Emine Gürsoy Naskali ve Erdal Şahin, Picus yayını, İstanbul 2008, ss. 11-34.

¹⁴ Cemal Kurnaz ve Mustafa Tatçı, a.g.e, s. 35.

¹⁵ Yunus Emre’nin:

*Kar yağdıran buz donduran hayvanlara rızkın véren
Şöyle bilün ol mahlûka ol rahîm ü rahmân benem*

matlı manzumesi gibi, bkz. Mustafa Tatçı, *Yunus Emre Divanı-II: Tenkitli Metin*, Kültür Bakanlığı yayını, Ankara 1990, s. 205.

¹⁶ Edib Harabî [1853-1917]nin:

*Ëy zâhid şarâba eyle ihtirâm
Müslümân ol terk ét bu kıyl ü kâli
Ehline helâldir nâ-ehle harâm
Biz içeriz bize yokdur vebâli*

dörtlüğü gibi, bkz. Cemal Kurnaz ve Mustafa Tatçı, a.g.e, s. 39.

¹⁷ Yunus Emre’nin:

*Çıkdum erük dalına anda yédüm üzümü
Bostan issi kakıyup dér ne yérsin kozumu*

matlı ile başlayan manzumesi gibi, bkz. Mustafa Tatçı, a.g.e, s. 405. Kaygusuz Abdal [ö. 1444]in:

*Kaplu kaplu bagalar kanatlanmış uçmaga
Kertenkele dirilmiş diler Kırım geçmege*

matlı manzumesi gibi, bkz. Abdurrahman Güzel, *Kaygusuz Abdal (Alaaddin Gaybî)*, Kültür Bakanlığı yayını, Ankara 1981, s. 161. Âşıkî’nin:

*Çıkdum bâdâm dalına anda yédüm üzümü
Ol dem ki üzüm yédüm ma²nî buldum özümü*

matlı manzumesi gibi, bkz. Ömür Ceylan, *Tasavvufî Şiir Şerhleri*, Kitabevi yayını, İstanbul 2000, s. 81.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

Düş vakt-i subh-dam dar-çarh pâyân yâftam

Dar-miyân-i dâna-i haşhâş sindân yâftam

[= Dün gece seher vakti gökte nihayet buldum, haşhaş tanesi içinde örs buldum] matla'lı Farsça manzumedir.¹⁸ Daha sonra Yunus Emre [1240-1320-21],¹⁹ Âşıkî [1392-1484],²⁰ Dukagin-zade Ahmed [ö. 1556],²¹ Hayretî,²² Muhtefî [ö. 1615],²³ Niyazî-i Mısrî [ö. 1694],²⁴ Âşık Ömer [1635-1707]²⁵ ve Sahfî [ö. 1733]nin²⁶ de şathiye yazdığını biliyoruz.²⁷

¹⁸ Fuad Köprülü [1890-1966], *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Gereklî sadeleştirmeler ve bazı notlara ilâvelerle yayıma haz: Orhan F. Köprülü, 8. bs, Diyanet İşleri Başkanlığı yayını, Ankara 1993, s. 298; Necla Pekolcay ve Emine Sevim, a.g.e, ss. 59-61. Manzume Emir-i Buharî [ö. 1516] tarafından şerh edilmiştir, şerh metni için bkz. Amil Çelebioğlu [20 Nisan 1934-2 Temmuz 1990], "Hz. Mevlana'ya İzafe Edilen Bir Gazelin Şerhi", *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*, Milli Eğitim Bakanlığı yayını, İstanbul 1998, ss. 519-524.

¹⁹ Yunus Emre'ye izafe edilen manzumenin matla beyti aşağıdadır:

Adım adım ilerü bês âlemden içerü

On sekiz bin hicâbı geçdüm bir tag içinde

Manzumenin şerhi için bkz. Amil Çelebioğlu, "Yunus'un Bir Şiirinin Şerhi", Yunus Emre Sempozyumu-Bildiriler, Marmara Üniversitesi yayını, İstanbul 1992, ss. 73-82; a.g.m, *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*, Milli Eğitim Bakanlığı yayını, İstanbul 1998, ss. 553-561.

²⁰ Âşıkî'nin şathiye örneği için bkz. 17. dipnot.

²¹ Dükagin-zade Ahmed'in şathiyesinin matla beyti şöyledir:

Dinler isen hâlîmi eydeyüm ey nev-cevân

Lik benüm müşkilüm eyleyi vérgil cîyân

M[ustafa] Nejat Sefercioğlu, *Dükakin-zade Ahmed Bey Divanı-Gazeller*, Bitirme tezi, [AÜ Dil-Tarih ve Coğrafya Fakültesi] Türk Edebiyatı kürsüsü, 1970-1971, s. 188; Hüseyin Süzen, *Dükakin-zade Ahmed Bey Divanı -İnceleme-Tenkitledi Metin-*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1994, s. 303.

²² Hayretî'nin:

Sinemün bâğında bitmiş bir ağaçda dört dal

Biri elma biri hurma biri şükker biri bal

matlalı manzumesi Hayretî [ö. 1535] Divanı'nda yer almamaktadır, bkz. Hayretî, *Divan*, Tenkidli basım, haz: Mehmed Çavuşoğlu ve M. Ali Tanyeri, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi yayını, İstanbul 1981, xxiv+448 s. Hayretî'nin şathiyesi Âşık Ömer'inki ile aynıdır, bkz. 25. dipnot. Âşık Ömer'in şathiyesi Hayretî'ye izafe edilmiş olabilir.

²³ Muhtefî'nin:

İşbu deme erince üç kez doğdum ânedden

Bunca yavru uçurdum nice âşiyânedden

matlalı ile başlayan manzumesi için bkz. Ömür Ceylan, a.g.e, s. 89.

²⁴ Niyazî-i Mısrî'nin:

Ahvâl-i ser-encâmım bu sâcâte erince

Déyem sana icmâlin tâ gâyete erince

matlalı manzumesi için bkz. Kenan Erdoğan, *Niyazî-i Mısrî Divanı*, Akçağ yayını, Ankara 1998, s. 165.

²⁵ Âşık Ömer'in:

Sinemün bâğında bitmiş bir ağaçda iki dal

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

Bu makalenin konusu XVIII. yüzyıl mutasavvıf şairlerinden Fahrî Ahmed ve onun şathiye şerhidir. Fahrî tarafından şerh edilen Mütfü Babaya ait şathiye; akla aykırı, saçma görünen ve dinleyeni güldürüp düşündüren şathiyeler sınıfına girer. Mütfü Babanın şathiyesi Yunus Emre'nin:

Çık dum erik dalına anda yédüm üzümü

ve Kaygusuz Abdal'ın:

Kaplu kaplu bagalar kanatlanmış uçmaga

mısraı ile başlayan şathiyelerini andırmaktadır. Fahrî'nin de bu şathiye naziresi bulunmaktadır.

Fahrî ile ilgili daha önce yapılmış bir çalışmaya rastlanılmadığından bu makalenin ilk olduğunu sanıyoruz. Burada Fahrî'nin hayatı ve eserleri üzerinde durduk, tahlil yöntemini kullanarak şathiyedeki mecaz anlam yüklenmiş tasavvufî unsurları sıraladık ve şathiye şerhinin tam metnini verdik. Bu çalışma ile şathiye metinlerinin anlaşılmasına katkı yapmayı amaçlıyoruz.

2. Fahrî Ahmed ve Şathiye Şerhi

2.1. Fahrî Ahmed, Hayatı ve Eserleri

2.1.1. Hayatı

Fahrî ile ilgili kaynaklar sınırlı ve birbirinin tekrarı mahiyette olduğundan elde edilen bilgiler yeterli değildir.²⁸ Fahrî'nin adı

Biri elma biri hurma biri sükker biri bal

matlalı manzume için bkz. Sadettin Nüzhet Ergun, *Aşık Ömer, Hayatı ve Şiirleri*, Semih Lütfi Kitabevi, İstanbul (tarihsiz), ss. 437-444.

²⁶ Sahfî'nin:

Seyr eyledüm cihâni halk bend ile giriftâr

Âzâd bölüğünden yok dertlüde tîmâr

matları ile başlayan manzumesi için bkz. Ömür Ceylan, a.g.e, s. 110.

²⁷ Şathiye yazan başka şairler ve şiirleri için bkz. Cemal Kurnaz ve Mustafa Tatçı, a.g.e, ss. 63-165.

²⁸ Fahrî hakkında kısa bilgi veren kaynaklar şunlardır: Fatin Davud [1813-1866], *Hâtîmetü' l-ç'âr*, İstanbul 1271, ss. 325-326; Ş[emseddin] Sami [1850-1904], *Kâmûsu' l-a'lâm (Tarih ve Coğrafya Lügati)*, Mihran Matbaası, İstanbul 1898, c. V, s. 3345; Mehmed Süreyya [ö. 1908], *Sicil-i Osmanî: Tezkire-i meşâhir-i Osmanî*, Yayına haz: Nuri Akbayar, Eski yazıdan aktaran: Seyit Ali Kahraman, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı ortak yayını, İstanbul 1996, c. II, s. 504; Bursalı Mehmed Tahir [1861-1924], *Osmanlı Müellifleri*, haz: A. Fikri Yavuz ve İsmail Özen, Meral yayını, İstanbul 1972, c. I, s. 97; İnehan-zade Mehmet Nail Tuman [ö. 1958], *Tuhfe-i Nailî: Divan Şairlerinin Muhtasar Biyografileri*, haz: Cemal Kurnaz ve Mustafa Tatçı,

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008

Ahmed, lâkabı Fahreddin olup Gelibolu yakınındaki Şehr köyünde [=Tekirdağ-Şarköy] dünyaya gelmiştir.²⁹ Doğum tarihini bilmiyoruz. Ailesi, öğrenimi ve mesleği hakkında da bir bilgiye ulaşamadık. Eserlerinden Arapça ve Farsçayı iyi bildiği, dolayısıyla iyi bir eğitim aldığı anlaşılmaktadır. Fahrî, Celvetiyye tarikatı şeyhlerinden Zâtî Süleyman Efendinin [ö. 1738] müritlerindedir.³⁰ Süleyman Efendinin ölümünden sonra yerine geçen oğlu Şâhî Hüseyin Efendi [ö. 1778] vasıtası ile sülûkünü tamamlamıştır.³¹ Tarikata ne zaman girdiği ve

Bizim Büro yayını, Ankara 2001, ss. 754-755; *İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Yazma Divanlar Kataloğu*, c. III, fasikül II, s. 887.

²⁹ Fahrî, *Şerh-i elif-name*, Ankara Üniversitesi Dil-Tarih ve Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi İ. Saib Yazmaları, no. 636, 15^b/8-18.

³⁰ Zâtî Süleyman, Geliboluludur. Keşan'a yerleşmiş, 1738'de orada ölmüştür. Bursalı İsmail Hakkî-i Bursevî'nin halifelerindedir. Eserleri: 1-Divan: Bir nüshası Süleymaniye Ktp. Haşim Paşa no. 92'de (20 yk.) bulunan eser, Takvim-i Vekayi Matbaası'nda 1257/1841'de (58 s.) basılmıştır. Ayrıca Mehmet Arslan'ın, *Zâtî Süleyman Efendi: Divan ve Sevânihu' n-nevâdir fi- ma'rifeti' l-anâsır* (Dilek Matbaası, Sivas 1994, 173 s.) adlı çalışması da bulunmaktadır. 2-Miftâhu' l-mesâ'il: Bir nüshası Süleymaniye Ktp. Haşim Paşa no. 29 (23 yk.)dadır. Ayrıca tez olarak hazırlanmıştır: Asuman Omay, *Zâtî Süleyman Efendi, Miftâhu' l-mesâ'il*, Yüksek lisans tezi, Ege Üniversitesi SBE, 2001, 70 s, YÖK Ulusal Tez Merkezi no. 108696. 3-Sevânihu' n-nevâdir fi- ma'rifeti' l-anâsır: Matbaa-i Amire'de 1275/1859'te basılmıştır. Bir nüshası Süleymaniye Ktp. Haşim Paşa no. 7 (24 yk.)dedir. 4-Şerh-i kasîde-i Hakkî: Bir nüshası Süleymaniye Ktp. Hacı Mahmud no. 2746'da 41-66 yk.ları arasındadır. 5-Şerh-i Gazel-i Nakşî: Bir nüshası Hacı Selim Ağa Ktp. Hüdayi Efendi no. 592 (7 yk.)dedir. Zâtî Süleyman Efendi ve Celvetilik ile ilgili bir doktora çalışması da bulunmaktadır: Selami Şimşek, *Keşanlı Süleyman Zâtî ve XVIII. Asırda Celvetilik*, Doktora tezi, Atatürk Üniversitesi SBE, 2005, 330 s, YÖK Ulusal Tez Merkezi no. 162944.

³¹ Fahrî'nin tarikat silsilesi Hüseyin Şâhî Efendi kolundan İsmail Hakkî-i Bursevî'ye, ondan da Aziz Mahmud Hüdayî'ye ulaşır. Fahrî'nin silsilesi şöyledir: Aziz Mahmud Hüdayî [ö. 1628], Dizdar-zade Mu'kad Ahmed Efendi [ö. 1639], Zâkir-zade Abdullah Efendi [ö. 1657], Osman İlâhî Efendi [ö. 1690], İsmail Hakkî-i Bursevî [ö. 1724], Mehmed Bahaüddin İsmail Efendi [ö. 1725], Zâtî Süleyman Efendi [ö. 1738], Hüseyin Efendi [ö. 1763], Pertev Ahmed Efendi [ö. 1768], Hüseyin Şâhî Efendi [ö. 1778], Şemseddin Efendi [ö. 1785], Mustafa İlyas Efendi [ö. 1792] ve Fahrî Ahmed Efendi [ö. 1799], bkz. Osman Ustaoglu, *Geçmişten Günümüze Tarikatlar ve Silsileleri*, Filiz Matbaası, Ankara 2001, c. I, s. 304.

Fahrî Divanı'nda Şâhî'nin ölümüne yazılmış bir tarih kit'ası yer almaktadır, kit'a şudur:

Târîh-i azîz kuddisa sırruhu
Fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün
Remel: -+-- -+-- -+-- -+--

1. *Éy sevâd-ı azzam-ı ilmüç l-kemâl-i ma'rifet*
Sırr-ı mübhem allemeç l-esmâya mahrem muntebeh
2. *Şâhid-i şîrîn keremnâ vü arûs-ı kibriyâ*
Taht-ı iklim-i ledünne mâlik olmuş pâdşeh
3. *Gerçi kim Şâhî dênürdi sana lîkin şâhlar*
Eyleye dervâze-i lutfun yériydi câygeh
4. *Fürkatünle oldı zehr el vére deryâ-yı cihân*

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008

yolu hangi tarihte tamamladığı bilinmemektedir. Halife olduktan sonra yine memleketine dönmüş olmalıdır, nitekim eserlerinin bir kısmının yer aldığı Hacı Selim Ağa Kütüphanesi Hüdayî Tekkesi 1254 numaralı mecmuanın 47^b-50^a yk.ları arasında Mürefte³² dervişlerinin zemmini reddeden, ayana yazılmış bir mektubu bulunmaktadır. Fahrî, hayatının sonlarına doğru İstanbul'a gelerek Müftü Hamamı³³ Ali Çelebi Mescidi³⁴ yakınındaki evinde inzivaya çekilmiştir.³⁵ Geliş sebebi Şarköy halkı ile anlaşmazlığa düşmesidir.³⁶ 1799 yılında vefat ederek aynı mescit haziresine gömülmüş olmalıdır.³⁷ Hazire bugün mevcut değildir.

- Ebr eşk-efşân olup giydi siyeh mihr ile meh*
5. *N'oldı ol hurşiyd-i rahşân-ı cemâlün seyr édüp
Zulmet-i fûrkatle kıldun hâne-i kalbim siyeh*
 6. *Câmi-i ma'nâ-yı ırfândır vücûdun mushafı
Tâlib-i esmâya andan feth olurdu togrı reh*
 7. *Nür-ı âlem-tâb idj güyâ nigâhun âşika
İltifâatunla ziyâdâr oldı çok kalbi tebeh*
 8. *Meşk-i ırfânı senün destüнден aldı tıfl-ı dil
Nice el vârsün diger ta'limine kılmak nıgeh*
 9. *Bâri ol dârû-yı rûhâniyyetünle kıl ıilâc
Éy tabîb-i hâzık-ı imrâz-ı kalbim gâh u geh*
 10. *Kâçilim ma'nen dahi ersem harîm-i vasluna
N'eyleyem reh-zenlik eyler ana da nefsi sefêh*
 11. *Böyle mâtem ravza-i âlemdede kim görmüş aceb
Gonçe çâk ister giribânın sezâ giyüp küleh*
 12. *Ey felek bir kâr-ı nâ-hem-râh-ı akdâm eyledün
Güş eden dâr geldi ol kambûra varısa cateh*
 13. *Zira ol müşkil-küşâ-yı fenn-i esmânun dirîg
Melceçin hâk étdün ey gaddâr-ı âlem bî-güneh*
 14. *Çün bu gülzâr-ı fenâdan kutb-ı vakt oldı rahîl
Eyledi kandil-i arşı murg-ı rûhı cilvegeh*
 15. *Bendesî Fahrîye ilhâm oldı bir târîh-i tâm
Rûh-ı Şâhî oldı iklim-i bakâya pâdşeh*
- Rûh=214, şâhî=316, oldı=51, iklim=181, bakâya=118, pâdşeh=312, Toplam=1192 (1778)

Fahrî, *Divan*, Hacı Selim Ağa Kütüphanesi Hüdayî Tekkesi no. 1254/1, 32^b.

³² Bugün Tekirdağ-Şarköy'e bağlı bir beldedir.

³³ Evliya Çelebi [ö. 1672], *Seyahat-name*'sinde Müftü Hamamı'nın Müftü Ali Camii yakınında olduğunu söyler, bkz. Yüksel Yoldaş Demircanlı, *İstanbul Mimarisi İçin Kaynak Olarak Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, Vakıflar Genel Müdürlüğü yayını, İstanbul (tarihsiz), s. 407. Hamam bugün mevcut değildir.

³⁴ Zembilli Ali Cemalî Efendi [ö. 1526] Mescidi'dir, mescit için bkz. Ayvansarayî Hafız Hüseyin [ö. 1787], *Hadikatü' l-cevâmi'*, telifi: 1781, zeyil ve ilâveler: Ali Satı Efendi [ö. 1842] ve Süleyman Besim, 1. bs. 1865; haz: İhsan Erzi [1920-1987], Tercüman yayını, İstanbul 1987, s. c. II, ss. 55-56; haz: Ahmed Nezih Galitekin, İşaret yayını, İstanbul 2001, s. 270.

³⁵ Fahrî, *Şerh-i elif-name*, 15^b/8-18.

³⁶ Fahrî, a.g.e, aynı yer.

³⁷ Fahrî hakkında bilgi veren Fatin, onun Kasım Paşa civarında bulunan Ali Efendi Tekkesi haziresinde medfun olduğunu söyler, Fatin, a.g.e, s. 326; Mehmed Süreyya,

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008

2.1.2. Eserleri

Fahrî'nin tespit edebildiğimiz eserleri şunlardır;

a) Divan: Hacı Selim Ağa Ktp. Hüdayî Efendi no. 1254'te bulunan 61 yk.lık mecmuanın 1^b-43^a yk.ları arasında yer alır. Eserde münâcât, na't, gazel ve ilâhîden oluşan 225 adet manzume ile 27 tarih kıtası bulunmaktadır.

Baş:

*'Ayn-râ bâ-'ayn az-'aynaş sanâ
Hamd-i bî-had zât-i pâkaş-râ sazâ*

Son:

*Éy sipehsâlâr-ı gayret v'ey dilîr-i nâmdâr
Zâtın a'lâ eylesün ânâ-fe-ânâ Kirdgâr*

b) Şerh-i şathiye-i Müftü Baba

c) Şerh-i elif-name: Fahrî'nin Nesîb adlı dervişinin:

*Elifden başladı dil bâda buldı sırr-ı rûhânî
Tedennî eyleyüp tâdan sebât ümmîd édüp sâda*

matla'lı manzumesinin şerhidir. AÜ DTCF İ. Saib no. 636/1'de olup yazmanın 1^b-18^a yk.ı arasında yer alır.

ç) Şerh-i gulşan-i vahdat: Zâtî Süleyman Efendinin başlayıp bitiremediği Şâhidî İbrahim Dede [ö. 1524]ye ait *Gulşan-i vahdat* adlı eserin şerhidir, Hacı Selim Ağa Ktp. Hüdayî Efendi no. 1254/4'te 50^b-60^a yk.ları arasında yer alır.

d) Kaside-i sülûk: Fahrî'nin sülûke dair 29 beyitlik manzumesidir. Kaside:

*İşit éy sâlik-i mülk-i hakîkat
Nedir seyr-i sülûk-i âdamiyyet*

Bursalı Mehmed Tahir, Nail Tuman ve TYDK aynı bilgiyi tekrar ederler. Burada bir karışıklık meydana gelmiş olabilir, çünkü *Elif-name* şerhinde onun «...âstâne-i aliyyede Müfti Ali Çelebi Hamamı kurbu ve mescid-i şerîfi ittisâlında sûret-i inzivâda» olduğu belirtilmektedir. Müftü Hamamı'ndaki Ali Çelebi (Zembilli Ali Cemalî Efendi) Mescidi ile Kasım Paşa'daki Ali Efendi Tekkesi karıştırılmış olmalıdır. 1850'lerde Kasım Paşa'da Ali Efendi Tekkesi adıyla bir zaviyenin var olduğu bilinmektedir, bkz. Ahmed Nezih Galitekin, *Osmanlı Kaynaklarına Göre İstanbul Cami, Tekke, Medrese, Mektep, Türbe Hamam, Kütüphane, Matbaa, Mahalle ve Selatin İmaretleri*, İşaret yayını, İstanbul 2003, s. 138.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

matla ile başlar. AÜ DTCF İ. Saib no. 636/2' de olup 18^a-19^a dadır.

e) **Vâridât:** Fahrî'nin tasavvufî remizleri izah ettiği mensur bir risaledir. AÜ DTCF İ. Saib no. 636/3, 19^a-20^a yk.ları arasındadır.

Celvetiyye tarikatı büyüklerinin -Fahrî'nin şeyhi Zâtî Süleyman ve onun şeyhi İsmail Hakkî-i Bursevî'nin eserleri gibi³⁸- özellikle tasavvufî manzum ve mensur metinlerin şerhine önem verdikleri anlaşılmaktadır, bu yüzden yukarıda anılanların dışında Fahrî'nin başka şerh telifatının da olabileceğini tahmin ediyoruz.

2.2. Şerh-i Şathiye-i Müftü Baba

2.2.1. Eserin İçeriği

Fahrî'nin, Müftü Baba'nın şathiyesini şerh ettiği eseri Hacı Selim Ağa Ktp. Hüdayî Efendi no. 1254/2' de 43^b-47^a yk.ları arasında yer almakta olup, 26-29 arasında muhtelif satırdır. Müftü Baba'nın şathiyesi Kaygusuz Abdal'ın:

Kaplu kaplu bagalar kanatlanmış uçmaga

Kertenkele derilmiş diler Kırım geçmege

matla ile başlayan şathiyesine benzemektedir. Manzume Hece (7+7) ölçüsüyle kaleme alınmıştır. Fahrî de Müftü Baba'nın şathiyesini tanzir etmiştir. Fahrî'nin naziresi, yazmada şerh edilen her beytin karşısına gelecek biçimde sayfa kenarına kırmızı ile yazılmıştır. Kaygusuz Abdal, Müftü Baba ve Fahrî'nin şathiyeleri şöyledir -İlk beyit Kaygusuz'a, ikincisi Müftü Baba'ya, üçüncüsü de Fahrî'ye aittir- :

Kaplu kaplu bagalar kanatlanmış uçmaga
Kertenkele derilmiş Kırım suyun içmege
Bî-çâre kaplunbağa kanad arar uçmaga
Şusuz gölden kurbağa şuyun arar içmege
Kaplunbağa gülşeniñ güllerin dermek diler
Kurbağa yeşil şarup halka ögünmek diler
Kelebek ok yay almış ava şikâre çıkmış
Doñuzları korkudur ayıları kaçmaga
Ağsız balık avlanmaz taş şu içinde tavlanmaz
Yelsiz hevâda kayıkcı yélken arar açmaga
Balık orman kebâbın serçelere yédirmiş

³⁸ İsmail Hakkî-i Bursevî'nin bazı şerh eserleri şunlardır: Rûhu' l-mesnevî, Ferâhu' r-rûh, Şerh-i usûl-i aşere, Şerh-i esmâ-i seb'a, Şerh-i ebyât-ı Fusûsü' l-hikem; geniş bilgi için bkz. Ali Namlı, "İsmail Hakkı Bursevî", *DİA*, İstanbul 2001, c. XXIII, ss. 102-106.

Kartal yuvadır déyü girmeye çömlek diler
 Ergenenün köprisi susuzluktan bunalmış
 Edrine minâresi egilmiş su içmege
Tag başında develer geyikleri kıovalar
Yolcu kurumuş çayı köpri arar gecmege
 Taglar arslan toğurmuş kurd kıovalar tutmağa
 Tilki yular elinde tavşanı çekmek diler
 Kazzâza balta koydum çervişin deremezem
 Çuval çayırda gezer segirdüben kaçmaga
Bitmedik ot içinde tut küçeni kıçından
Tavşan ayakları yok meydân arar kaçmağa
 Sañsâr gördüm yumurtlar simsâr çıkar yavrusı
 Yélken açmış Kışıklıya deryâyı geçmek diler
 Allahumun dagında üç bin balık kışlamış
 Susuzluktan bunalmış kanlu ister göçmege
Bak şu bostâncı oynuna tarı doldurmuş kıynuna
Minâre şerîfesinde tarla arar saçmağa
 Kıızıl hurma salkımiñ ülük şanan hacılar
 Deve görmüş düşünde uyanup binmek diler
 Leylek koduk dogurmuş ovada zurna çalar
 Balık kavaga çıkmış söğüt dalın biçmege
Deñiz küpe şığar mı güneş gece doğar mı
Âlâtı olmayan hâdim ‘ avrat arar kıuçmağa
 Kalpur asan ikinci taşda nañas olur mı
 Bilmem nedir ekdiği ya neyi geçmek diler
 Kelebek bugday ekmiş Manisa ovasına
 Sivrisinek derilmiş ırgad olup biçmege
Ekinci iken ekmeden ekinleri bitmeden
Orağ almış eline ekin arar biçmege
 Pîş ü pes ü keşmekeş yol bağıdır hep bular
 Hümâ kıuşın görmeden zıllına ermek diler
 Bir sinek bir devenün çekmiş budın koparmış
 Salunuban segirdür bir yâr ister kıuçmaga
Terziye varırsañ destgâhını görürsün
Mikrâşı ignesi yok kıaftân arar biçmege
 Ariya ballı kıovan ısmarlayan ahmaqlar
 Boş küp başın bekleyüp şerbetin içmek diler
 Bir aksacık karınca kırk batman tuz yüklenmiş
 Gâh yorgalar gâh seker şehre gider satmaga
Şu insân ne maşhara maşharadan maşhara
Yalçın kıaya ıssı tag kıonağ arar göçmege
 Taşhîf ü taqlîliyle insân olunca nisyân
 Leylek dañi melekût-ı ‘ arşa erişmek diler
 KAYGUSUZun sözleri Hindistanın kozları

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
 and History of Turkish or Turkic
 Volume 3/4 Summer 2008

Bunca yalan söyledün girer misin uçmaga
 MÜFTİ BABA sözünü ma' nâ bürür yüzünü
 Ağladı anlamayan aňlar arar seçmege
 FAHRÎ bu söz n'édigin Yünus olanlar bilür
 Cāhil-i bî-ma' rifet ma' nāsın seçmek diler

Fahrî, Müftü Baba şathiyesini tasavvuf çerçevesinde şerh eder. Buna göre manzumede yer alan çoğu unsur asıl anlamı dışında tasavvufî bir mana ifade eder. Aşağıda mecaz anlam içeren unsurlar sıralanmıştır. Daha önce Necla Pekolcay ve Emine Sevim tarafından hazırlanmış Yunus Emre şerhlerine dair çalışmada³⁹ ve Ömür Ceylan'ın tasavvufî şiir şerhleri ile ilgili kitabında⁴⁰ sözlük yer aldığından burada sıralanan unsurlar o iki eserde belirtilen anlamlarıyla karşılaştırılarak farklılıklar not edilmiştir.

âb	a. 2a/12. mü'essir-i bi'z-zât, dâdi-i hayâtdır. Ayrıca bk. su, susuz göl md.
ag	a.+ın 2a/09; a.+sız 2a/02 <i>mec.</i> Mürşid-i kâmil, erbâb-ı basîret.
aklâm	a. 4a/12 <i>mec.</i> Destgâh.
âlât	a.+ı 3b/06, 3b/20 <i>mec.</i> Aşnâ-yı ilm-i ledün ve zâik-ı şarâb-ı tahûr-ı ma'ârif-i ilâhiyye.
âlem-i sabâvet	a. 4b/05 <i>mec.</i> Yalçın kaya.
a'mâ	a. 2a/09 <i>mec.</i> Dervîş-i nemed-pûş, mürşid-i nâkis.
andelibân	a.+ı 4a/15 <i>mec.</i> Dervîş-i hakikîler.
anla-	a.-mayan 4b/08, 4b/16; a.-r 4a/16, 4a/23, 4b/08, 4b/18, 4b/22. Ağladı anlamayan: tahassür-i bigâneğân. Seçmeye anlar ara-: Hall-i işkâle muktedir ârif-i billah u vâsıl-ı ilallah aramak. İlimleri ancak ilm-i resme-i mahsar olanlar hall-i işkâl ederiz emniyesiyle her biri bir güne sigaya keşide eylemesidir.
âşık-ı sâdik	a. 2b/04 <i>mec.</i> Tâlib-i ilallah.
ateş-i mahabbet-i siva	a. 4a/28 <i>mec.</i> Sifat-ı nariyye-i maneviyye.
ayn-ı hayvan	a.+dır 4a/23 <i>mec.</i> Zahid.
baba	b. 4b/10: «Hal fid-dareyni gayrî» zemzemesiyle na'reserâ ve rütbe-i aliyye-i «abul-vaktî»ye resa olan. <i>mec.</i> Mir'at-ı zat u sıfât.
balık	b. 2a/02, 2a/08, 2a/09; b.+dan 2a/04; b.+ın 2a/04 <i>mec.</i>

³⁹ Necla Pekolcay ve Emine Sevim, a.g.e, ss. 187-208.

⁴⁰ Ömür Ceylan, a.g.e, ss. 340-355.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
 and History of Turkish or Turkic
 Volume 3/4 Summer 2008*

	Sâlik-i ilal-hâlik, dervîş-i hakikî. PEKOLCAY-SEVİM: Dervîşin gönlüne dolan marifetullah, s. 187.
bî-çare kaplunba'a	b. 1b/06, 1b/08 <i>mec.</i> dervîş-i nemed-püş, nazar-ı ilal-gayr erbabı. PEKOLCAY-SEVİM, s. 195. Kaplunba'ada iki aded haslet-i garîbe vardır ki biri makbûle ve biri merdûdedir. Makbûle olanı budur ki nazar-ı da'imdir. Netekim beyzasına nigâh-endâz oldukda isti'dâd-ı zâtiyyesinde mevzu'-ı beççe vucûd bulunca kadr-ı kasr himmet etmeyüp idare eder. Ve merdûd olan nazar-ı ilal-gayrdır. Sûret-i kabîha-i merdûde ile mahşûr ve zuhûr-yâfte-i âlem-i tahkîk olacağı Akkirmanî: Kaplunba'a ölmüş baksa biraz gayriya, kelimandan zâhirü bedîdârdır 1b/18-21.
bostan	b.+cı 3a/07, 3a/09, 3a/12; b.+cıdan 3a/13, 3a/27, 3b/01; b.+cının 3a/23; b.+da 3a/13 bostancı : <i>mec.</i> Sûret-i şeyhîde olan nâ-kâbil, mürşid-i kâmil, erbab-ı hakikat, Allah. CEYLAN, s. 343; PEKOLCAY-SEVİM, s. 188, 200. Bostancı oyunu : Sûret-i şeyhîde olan nâ-kâbillerin gûn-â-gûn tezvîr ile halkı kendülere tâbi'iyet ü celb ve şân u şöhret kaydına düşüp geh cezbe-i sahte ve geh küşûfât-ı süfliyye ile kimin başını tâc kimin fülûs-ı ahmere muhtac eyledikleri lu'b-i azîmdir. Bostancının minare şerifesinde daru zer'ine salih tarla araması : Mürşid-i nâkısın makarr-ı ehlullahda kabûl-i a'mâl-i riya-âlud u ef'âl-i bî-sûdına şayeste nâdân-ı bî-temiz talebinde olmak. Bostancının koyna daru doldurması : Mürşid-i kâmilin herkese bir sûretle zuhûr etmesi.
cem'-i merede	c. 4a/07, 4a/08 <i>mec.</i> Ekin.
cenab-ı Hak	c. 3b/02 <i>mec.</i> Bostancı.
cezbe-i sâhte	c. 3a/11; c.+sidir 3a/17 <i>mec.</i> Koyna daru doldurmak.
civâr-ı hakikat	c. 3b/22 <i>mec.</i> Nefs-i kül
çay	ç.+a 2b/07; ç.+ı 2a/22 <i>mec.</i> Mürşid-i kâmil. Kurumuş çay : mürşid-i nâkıs. Kurumuş çaya köprü yap- : tâlib-i ilallah olan âşık-ı sâdik mürşid-i nâkısda mâye-i Ahmedî ve esrâr-ı hakâik-ı Muhammedî vardır deyü huzurlarında mânend-i cisr ü tâk u düta ve hizmetlerinde pâymal olmak.
daru	d. 3a/17, 3a/23, 3a/27; d.+dan 3a/25, 3b/03 <i>mec.</i> Tesbih-i hezar dane, kandil-i minare, şu'le, kesret-i tecelliyyât-ı rabbanîyye.
davet-i ilallah	d. 3a/20 <i>mec.</i> Minare şerifesi.
deniz	d. 3b/06, 3b/07, 3b/14 <i>mec.</i> Ma'arif-i ilâhiyye. Denizin küpe sığması : erbâb-ı sevâhil-i kesret-i bil-külliyenin vâkıf-ı esrâr-ı ahadiyyet olması.
dervîş-i hakikî	d. 1b/15, d.+nin 2a/05. <i>mec.</i> Balık, andelibân. Mürşid-i kâmil huzûrunda teveccüh-i tâm hizmet-i lâzimesinde

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008

	kıyâm gösterse izdivâc-ı himmet ü hizmetden tıfl-ı ma'ânî denilen veled-i kalb husûli bî-reybdır. Hayât-ı ma'nevîyyesi âb-ı pâk-i irfâna menûtdur.
dervîş-i nemed-pûş	d.+dur 1b/08 <i>mec.</i> bî-çare kaplunba'a, nazar-ı ilal-gayr erbabı, a'mâ. Zâhirde tâc u hırkası cihetinden anı gören sâhib-i himmet ü tâlib-i hazret ü sâlik-i pür gayret kıyasıyla himmet talebinde olurlar ma'a hâzâ ki ol dahi uçmaga kanat arar ki henüz nâ-puhte ve himmet-i mürşid-i kâmile muhtâcdır 1b/08-11.
destgâh	d.+dan 4a/12, 4a/18; d.+ını 4a/10; d.+larıdır 4a/18 <i>mec.</i> dükkân, aklâm u medrese vü mahall-i mahâkim-i hal.
deve	d.+den 2a/23; d.+ler 2a/22; d.+lerden 2b/01 <i>mec.</i> Kuvâ-yı nefs-i mûleh, şeyh-i nâkıs.
dil-i tâbnak	d. 3b/05 <i>mec.</i> Tarla.
dil-i nâ-kâbil	d.+de 3b/09 <i>mec.</i> Küp.
dil-i sengîn	d.+ine 2a/14 <i>mec.</i> Mürşid-i nâkıs.
dükkân	d.+larıdır 4a/18; d.+dan 4a/12, 4a/18; d.+ını 4a/10 <i>mec.</i> Destgâh.
dünya	d.+ya 2b/02 <i>mec.</i> Lâşe.
ek-	e.-in 3b/25, 4a/01, 4a/03, 4a/06; e.-inci 3b/24, 4a/03; e.-inciden 3b/25, 4a/02; e.-inleri 3b/24, 4a/04; e.-meden 3b/24, 4a/03. Ekin: Cem'-i merede. Ekinçi: zâhid-i bârid, nişin-i seccâde-i irşâd olan meşâyih-i izâm. Ekinçi iken ekmeden: kabûl-i tâmları ma'lûm olmadan. Ekinleri bitmeden: sâlik-i bî-idrâkin kendüyi âdam-ı hakikî derecesin buldum zannetmesi. Ekin ara-: cem'-i merede sevdası.
erbab-ı basiret	e. 2a/11 <i>mec.</i> Balık ağı.
erbâb-ı hakikat	e.+da 3a/15 <i>mec.</i> Bostancı.
esrâr-ı a'yan-ı sabite	e. 3b/22 <i>mec.</i> Nefs-i kül.
etibba-yı cismanî	e. 4a/17 <i>mec.</i> Terzi. Mikrası ignesi olma-: Henüz fenn-i nabz u nişter ve ilm-i edviye vü eşribeden bîhaber olmak. Biçmege kaftan ara-: İddi'a-yı tababet ve icra-yı san'at sevdasıyla kalıb-ı insanı mehekk-i tecrübeye döndürmek, sahihi sakim ve vucud-ı marizi adım belki reside-i derece-i azab-ı elim eylemek.
etibba-yı ruhanî	e. 4a/16 <i>mec.</i> Meşâyih-i izâm.
evâil-i hâb	e. 2b/27 <i>mec.</i> Harguş beçe.
fesâd-ı kalb	f.+idir 3a/18 <i>mec.</i> Koyun.
geyik	g. 2a/24; g.+leri 2a/22, 2b/02. <i>mec.</i> Agniyâ. Geyik kovala-: hem-cinsi olan agniyâya temayül etmek, züvvânı olan agniyâya itibar eylemek.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008

géce	g. 3b/06, 3b/09, 3b/16 <i>mec.</i> Sâye-i vâhidiyyet.
göl	g.+den 1b/07, 1b/21, 1b/26. <i>mec.</i> Mürşid. Susuz göl <i>mec.</i> Mürşid-i sûret-perest, sâlik-i hâlik.
güneş	g. 3b/06, 3b/08, 3b/16 <i>mec.</i> Nur-ı mahabbet-i Yezdanî, şems-i tâbân-ı cemâl-i hemedânî. Güneşin gece doğması: sâye-i vâhidiyyetin ayn-ı şems-i ahadiyyetinde olması.
hâdım	h. 3b/06; h.+dan 3b/20 <i>mec.</i> Aşnâ-yı ilm-i ledün ve zâik-ı şarâb-ı tahûr-ı ma'ârif-i ilâhiyye olmayan mürşid. Kuçmaya avrat araması: nefis-i kül vâsil oldum zannıyla sûret-i şeyhîde iddi'avî irşâd eylemek.
harguş beçe	h. 2b/27: küçen, evâil-i hâb.
hevâ	h.+da 2a/02; h.+dan 2a/16 <i>mec.</i> aşk-ı aşk u şevk ve enfâs-ı merdân-ı ilâhiyye. Yelsiz hevâ <i>mec.</i> Nîm-i aşk-ı aşk u şevk ve enfâs-ı merdân-ı ilâhiyyeden bî-haber olmak.
himmet-i mürşid-i kâmil	h. 1b/10 <i>mec.</i> Kanad.
ıssı tag	ı. 4a/24, 4a/27, 4b/05 <i>mec.</i> Sıfat-ı nariyye-i ma'neviyye, şebabet.
igne	i.+si 4a/11, 4a/13, 4a/18 <i>mec.</i> İlm ü ma'ârif.
ilm-i âlem-i ervah	i. 3b/22 <i>mec.</i> Nefs-i kül
insan	i. 4a/24, 4a/25, 4b/03; i.+da 2b/18. PEKOLCAY-SEVİM, s. 192. İnsanın mashara ol-: «Summa radadnahu asfala sâfilîn» nüvişte cebini olmak. Sulb-i pederden rahm-ı madere tenzil olmak. Masharadan mashara ol-: «Kal-an'âmi balhum azal» mefhumı kemal-i yakini olmak. Rahm-ı maderden huruc ile iki def'a rah u yoldan gelmek.
istigrâk-ı hâb u gafflet	i.+den 3a/03 <i>mec.</i> Ayakları olmayan tavşanın kaçmaya meydan araması.
izhâr-ı keşâfet-i süfliyye	i. 3a/17 <i>mec.</i> Koyna daru doldurmak.
izhâr-ı riya	i. 3a/16 <i>mec.</i> Oyun.
kaftan	k. 4a/11, 4a/13, 4a/14, 4a/19 <i>mec.</i> Kalıb-ı insan.
kalb-i saf-ı pâk	k. 3b/04 <i>mec.</i> Tarla.
kanad	k. 1b/06, 1b/10 <i>mec.</i> Himmet-i mürşid-i kâmil.
kandil-i minare	k. 3a/26 <i>mec.</i> Daru.
kaplunba'a	k. 1b/06, 1b/20, k.+da 1b/11, k.+dan 1b/08 <i>mec.</i> dervîş-i nemed-pûş; d.+dur 1b/08. CEYLAN, s. 350.
kayık	k.+cı 2a/02; k.+cıdan 2a/17 <i>mec.</i> Vucut. Kayıkçı <i>mec.</i> Reis-i nâkis. Vucud sefinesin idareye adîmul-iktidârdır.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008

kesret-i tecelliyyât-ı rabbaniyye	k.+si 3b/03 <i>mec.</i> Daru.
kibr-i aceb	k. 4a/27 <i>mec.</i> Sıfat-ı nariyye-i maneviyye.
kibr-i rahv ve şehvet ü gazab	k. 4a/27 <i>mec.</i> Sıfat-ı nariyye-i maneviyye.
kirpik	k.+lerdir 2b/10 <i>mec.</i> Ot.
kişt-pâre-i nâ-temîz	k.+e 3b/08 <i>mec.</i> Küp.
konak	k. 4a/24, 4b/01, 4b/06 <i>mec.</i> Tul-i emel u hubb-i riyaset, [dünya]. Göçmege konak ara- : tul-i emel u hubb-i riyaset arzusuyla hâline razı olup nikmetin ni'met nefretin vuslat zahmetin rahmet azabın ma'fret eylemek, izdivac-ı zen-i dünya, müntehî-i irtihal-i âlem-i bakâ olmak.
koyun	k.+a 3a/27; k.+una 3a/07, 3a/17; k.+dan 3a/18. fesad-ı kalbî. koyna daru doldur- : izhâr-ı keşâfet-i süfliyye vü cezbe-i sâhte.
köpri	k. 2a/22, 2b/07 <i>mec.</i> Hizmet.
kurbaga	k. 1b/07 <i>mec.</i> [Sâlik-i hâlik].
kuvâ-yı nefis-i mûleh	k.+dir 2a/23 <i>mec.</i> Deve.
kuvvet-i kalb	k.+den 2a/12 <i>mec.</i> Taş.
küçen	k.+den 2b/12; k.+i 2b/09, 3a/01: tavşan yavrusu. Küçeni kıcından tut- : pesinden nazar etmek.
küp	k. 3b/08; k.+e 3b/06, 3b/07, 3b/14 <i>mec.</i> Zayk u kişt-pâre-i nâ-temîz, dil-i nâ-kâbil.
lâşe	l. 2b/01 <i>mec.</i> Dünya.
ma'ârif-i ilâhiyye	m. 3b/08 <i>mec.</i> Deniz.
mahall-i mahâkim-i hall	m. 4a/12 <i>mec.</i> Destgâh.
makad	m.+lik 2b/17 <i>mec.</i> Tabi'at-ı insaniyye, ümm.
makarr-ı ehlullah	m. 2a/25, 3a/19; m.+da 3a/24 <i>mec.</i> Tag başı, minare şerifesi.
man arafa nafsahu fakad arafa rabbahu	m. 3b/23: Nefs-i külle işaret eder.
medrese	m. 4a/12 <i>mec.</i> Destgâh.
meşâyih-ı izam	m. 4a/03, 4a/16 <i>mec.</i> Etubbâ-yı ruhanî.
mevt-i surî	m.+ye 2b/22 <i>mec.</i> Tavşanın kaçmaya meydan araması, tabi'atın zevâl ü inhilâli.
mikras	m. 4a/12, 4a/18; m.+ı 4a/11 <i>mec.</i> İlm ü ma'ârif.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

minare	m. 3a/08, 3a/18, 3a/20, 3a/23, 3a/28, 3b/03 <i>mec.</i> Sûret-i mürşid, sırât-ı evliyâ gönü. CEYLAN, s. 350. Minare şerifesinde tarla ara- : Mürşid-i kâmilin a'lâdan ednaya tenezzülü, müstakarr-ı ilm-i rabbanî ve müstahak-ı ilhâm-ı sübhanî olmak, kalp teftişi.
mir'ât-ı zat u sıfât	m. 4b/11 <i>mec.</i> Baba.
müfti	m. 4b/09: neşr-i ulûm-i zahirî ile ser-zede olan.
müfti baba	m. 1b/01, 4b/08, 4b/14: Neşr-i ulûm-i zahirî ile ser-zede iken babus-selâm-ı şeri'atdan vâsıl-ı beyt-i hakikat olan. Müfti baba sözünü mana bürür yüzünün manası: «Avliyâi tahta kibabî lâ-ya'rifuhum gayrî» sırrına «Avliyâullah ârâisullah valâ-yaral-arâis illal-muhramun» remzidir.
mürşid	m.+dir 3b/21 <i>mec.</i> Göl, hâdim.
mürşid-i kâmil	m. 1b/15, 3a/15, 4a/22, 4b/24; m.+dir 3a/13, 3a/27 <i>mec.</i> Balık ağı, çay, bostancı, tabib-i hâzık-ı can.
mürşid-i nâkıs	m.+dir 2a/04 <i>mec.</i> Sayyâd-ı bî-ag, a'mâ, dil-i sengîn, kurumuş çay, hâdim. Cezbe-i ilâhiyye ve ma'rifet-i rabbaniyeden tehî sûret-i meşihatdadır.
mürşid-i sûret-perest	m.+dir 1b/22 <i>mec.</i> Susuz göl: 1b/07, 1b/21, 1b/26
müstakarr-ı fuyuzat-ı ilâhiyye	m. 3b/04 <i>mec.</i> Tarla.
nâ-ehl	n. 4b/20: «Lâ-ta'likul-cevâhir fi-anâkil-hanâzir» ma-sadaki keşf-i esrâr mahzan harâm belki küfr «La-tu'tul-hikmata gayra ahliha fa-tazlimûhâ» olandır.
nâ-kabil	n. 1b/25, 3b/07; n.+leri 3a/09 <i>mec.</i> Sâlik-i hâlik, bostancı.
nazar-ı ilal-gayr erbabı	n. 1b/18, n.+dir 1b/18 <i>mec.</i> derviş-i nemed-pûş, kaplunba'a.
nefs-i kül	n. 3b/22 <i>mec.</i> Civar-ı hakikat u ilm-i âlem-i ervâh u esrâr-ı a'yân-ı sâbite.
nefs-i nebatiyye	n.+dir 2b/14: tâlib-i gıda olan nefis. <i>mec.</i> Bitmedik ot.
nur-ı mahabbet-i yezdanî	n. 3b/09 <i>mec.</i> Güneş.
orak	o. 3b/25, 4a/01, 4a/05 <i>mec.</i> Mustalâhât u kelimât-ı efsâne, lâf u güzaf, tâc u hırka meselli libâs-ı dervîşâne. Eline orak alup biçmege ekin ara- : Kapduğı mustalâhât u kelimât-ı efsâne ve sâir tâc u hırka meselli libâs-ı dervîşâne ile beyhude lâf u güzaf ve cem'-i merede sevdasına zâhib olmak.
ot	o. 2, 2b/09, 2b/11, 2b/11, 2b/13; o.+dan 2b/10, 2b/14 <i>mec.</i> Kirpik. Ot dibi: kirpiğin göze muttasıl olduğu mahal. Ot dibinde olan tavşan: uyku. Bitmedik ot: nefis-i nebatiyye. CEYLAN, s. 343.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008

oyun	o. 3a/15, 3a/16; o.+dan 3a/16, 3b/02; o.+una 3a/07, 3a/09, 3a/12 <i>mec.</i> İzhar-ı riya, şununat-ı ilâhî.
reis-i nâkıs	r. 2a/18 <i>mec.</i> Kayıkcı.
rütbe-i aliyye-i abul-vaktî	r. 4b/12: «Vallahu min-varâihim muhît» sırrıdır.
sâlik-i hâlik	s.+dir 1b/24 <i>mec.</i> Susuz göl, nâ-kâbil, kurbaga. Vakvak-ı bî-fâ'ide ve hay huy-ı zâ'ideyi mutlaka sebep-i vusul zannıyla kendi gibi nâ-kâbil huzûrunda mesned olurum emniyeti ile hareket eder 1b/24-26.
sâlik-i ilal-hâlik	s.+dır 2a/04 <i>mec.</i> Balık.
sâye-i vâhidiyyet	s. 3b/17 <i>mec.</i> Gece.
sayyâd-ı bî-ag	s.+dan 2a/03 <i>mec.</i> Mürşid-i nâkıs.
sefine	s.+sin 2a/18 <i>mec.</i> Vucud.
sıfat-ı nariyye-i maneviyye	s.+si 4a/27: Kibr-i aceb, kibr-i rahv ve şehvet ü gazab, ateş-i mahabbet-i siva ile memlû kalb. <i>mec.</i> Issı tag.
sırât-ı evliyâ	s. 3a/21 <i>mec.</i> Minare.
su	s. 1b/26, 2a/02, 2a/11, 2b/07; s.+suz 1b/07, 1b/21, 1b/26; s.+ya 2a/05; s.+yun 1b/07. <i>mec.</i> Maye-i Muhammedî vü hakikat-ı Ahmedîdir 1b/22. Sâlik-i hâlikin su araması: vakvak-ı bî-fâide ve hay huy-ı zâideyi sebep-i vusul zannetmesidir.
sûret-i insan-ı kâmil	s. 3b/04 <i>mec.</i> Minare şerifesi.
sûret-i mürşid	s. 3a/20 <i>mec.</i> Minare.
sûret-i mürşid-i kâmil	s.+dir 2a/25 <i>mec.</i> Tag.
sûret-i şeyhî	s.+de 3a/09, 3b/24 <i>mec.</i> Hâdımlık.
şebabet	ş. 4b/06 <i>mec.</i> Issı tag.
şems-i tâbân-ı cemâl-i hamedanî-i zulmet-abad	ş. 3b/09 <i>mec.</i> Güneş.
şerife (minare şerifesi)	ş.+sinde 3a/08, 3a/23, 3a/28; ş.+sinden 3a/18, 3b/03 <i>mec.</i> Makarr-ı ehlullah, tekye, da'vet-i ilallah, suret-i insan-ı kâmil.
şeyh-i nâkıs	ş.+dır 2b/02 <i>mec.</i> Deve.
şu'le	ş.+dir 3a/26 <i>mec.</i> Daru.
şununat-ı ilâhiyye	ş. 3b/02 <i>mec.</i> Allah'ın oyunu.
tabî'at-ı insaniyye	t. 2b/24; t.+dir 2b/17 <i>mec.</i> Bî-pâ tavşan, mak'adlık, ümm.
Tabib-i hâzık-ı can	t.+dır 4a/22 <i>mec.</i> Mürşid-i kâmil.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

Tag	t. 2a/22, 2a/23, 2a/24, 2a/25, 4a/24; t.+dan 4a/27, 4b/05; t.+ın 2a/26. <i>mec.</i> vücûd-ı âriziyye-i beşeriyye. CEYLAN, s. 353; PEKOLCAY-SEVİM, s. 201. Sûret-i mürşid-i kâmil. Tag başı: makarr-ı ehlullah, tekye.
Tahassür-i biganegan	t.+dan 4b/16. Şathiyenin manasını anlamayanların ağlaması.
tâlib-i ilallah	t. 2b/04 <i>mec.</i> Âşık-ı sâdik.
tarı	t. 3a/07. bkz. daru md.
tarla	t. 3a/08, 3a/23, 3a/28; t.+dan 3b/04 <i>mec.</i> Kalb-i saf-ı pâk, mustakarr-ı fuyuzat-ı ilâhiyye, dil-i tâbnâk.
taş	t. 2a/02; t.+ı 3a/14; t.+ın 2a/11 <i>mec.</i> Kuvvet-i kalb (kalp katılığı). CEYLAN, s. 353; PEKOLCAY-SEVİM: Şeyhin müride ikazı, s. 201.
tavşan	t. 2b/09, 2b/12, 2b/12, 3a/03; t.+a 2b/13; t.+dan 2b/16; t.+lar 3a/04 <i>mec.</i> Uyku. Bi-pâ olan tavşan: tabi'at-ı insaniyye, mak'adlık, ümm. CEYLAN, s. 341; PEKOLCAY-SEVİM: Ecel, şeytan; s. 190. Tavşanın kaçmaya meydan araması: tabi'atın zevâl ü inhilâli, mevt-i sûriyye, istigrâk-ı hâb u gaflet.
tekye	t.+lerdir 2a/25, 3a/19 <i>mec.</i> Tag başı, minare şerifesi.
terzi	t.+den 4a/11, 4a/17; t.+ye 4a/10 <i>mec.</i> Ulamâ-i zâhir, etubbâ-yı cismanî. Mikrası ignesi olmayıp biçmeye kaftan ara- hall-i işkâle adîmul-iktidâr, ilm ü ma'ârifden bî-behre vü nâber-hordâr olmak.
tesbih-i hezar dane	t.+dir 3a/25 <i>mec.</i> Daru.
tıfl-ı ma'anî	t. 1b/17. <i>mec.</i> Veled-i kalb.
ulamâ-i zâhir	u.+dir 4a/11 <i>mec.</i> Terzi, zag.
uyku	u. 2b/12 <i>mec.</i> Tavşan.
ümm	ü. 2b/18 <i>mec.</i> Tabi'at-ı insaniyye.
veled-i kalb	v. 1b/17 <i>mec.</i> Tıfl-ı ma'anî: t. 1b/17.
vücûd-ı ariziyye-i beşeriyye	v.+sidir 2a/23, 4a/26. <i>mec.</i> Tag, tag başı, yalçın kaya.
yalçın kaya	y. 4a/24, 4a/26, 4b/05 <i>mec.</i> Vucud-ı arıza-i beşeriyye, âlem-i sabavet.
yél	y.+siz 2a/02, 2a/16 <i>mec.</i> aşk-ı aşk u şevk ve enfâs-ı merdân-ı ilâhiyye. Yelsiz heva <i>mec.</i> Nîm-i aşk-ı aşk u şevk ve enfâs-ı merdân-ı ilâhiyyeden bî-haber olmak.
zag	z.+lar 4a/15 <i>mec.</i> Ulama-yı zâhir.
zahid	z. 4a/16, 4a/23 <i>mec.</i> Ayn-ı hayvan. Sahv ile mahvı bir görür, ilm ü irfanı kil ü kâl anlar, tababet deyü ekl ü şürbin kesretin anlar.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008

zahid-i barid	z. 3b/25 <i>mec.</i> Ekinci. «ad-Dunya mazara'atul-âhira» silkine sâlik ve cehl ü gaflet ve hâb u külfet ile edâ eylediği namâz u rûze ve ibâdât-ı farîza ve sinninde kemâl-i taksîrâtı bedîdâr ve henüz derece-i kabûle vusûlî nâ-ma'lûm iken «Acrun gayru mamnûn» ümmîd ü recâsında olan.
----------------------	---

2.2.2 Çevriyazılı Metin *

[1^b] İşbu ebyât-ı âtiyye fahru' l-meşâyih Müftî Baba cenâblarınıñ ma'ânî-i haqîkî-i câmi' u' l-elfâz-ı (2) mecâziyyesindendir ki «Mâlâ yudraku kulluhu lâ-yutraku kulluhu»⁴¹ kelâmına imtişâlen merdân-ı ilâhîniñ (3) kuvvet-i qudsiyyelerine istinâden ve müstemidden şarf-ı bizâ' ayı müzcât-ı 'âcizânemizle (4) şerh u beyâna şurû' kıldı va mina' llâhi' t-tavfîku (5) va' l-isti'âna.⁴² Kâla' l-'azîz sallamahu' llâh.⁴³

1. Bî-çâre Kaplunbağa kanad arar uçmağa

Susuz gölden kurbağa şuyun arar içmeğe⁴⁴

(8) Bî-çâre kaplunbağadan murâd şol dervîş-i nemed-püşdur ki zâhirde tâc u hırkası cihetinden (9) anı gören şâhib-i himmet u tâlib-i hażret ü sâlik-i pür-ğayret kıyâsiyla himmet (10) talebinde olurlar. Ma' a-hâzâ ki ol dañi uçmağa kanat arar ki henüz nâ-puhte vü (11) himmet-i mürşid-i kâmile muhtâcdır. Ve fi' l-hağîka kaplunbağada iki 'aded haşlet-i ğarîbe (12) vardır ki biri maqbûle ve biri merdûdedir. Maqbûle olanı budur ki naẓar-ı dâ'imdir. (13) Nétekim beyzasına niğâh-endâz olduĝda isti'dâd-ı zâtiyyesinde (14) mevzû' -ı beççe vucûd bulunca ĝadr-ğaşr himmet étmeyüp idâre eder. Bu haşlet (15) dervîş-i hağîkî olanda dañi bulunma<ı> lâzımdır ki mürşid-i kâmil

* Çevriyazılı metinde Arapça ve Farsça ibare ve cümlelerin yazımında Türkçe İslâm Ansiklopedisi (İA)'nin sistemi uygulanmıştır. Bu sistemde kendisinden sonra sessiz harf gelen medlere uzatma işareti konmaz, irablar yazılmaz ve harfî tarifi l'si korunur; ayrıntılı bilgi için bk. Yusuf Ziya Kavakçı, *İslâm Araştırmalarında Usûl*, 4. bs., Diyanet İşleri Başkanlığı yayını, Ankara 1991, ss. 127-130. Biz, istisna olarak harfî tarifi ardından gelen kelimeye kalbederek okuduk; câmi' al-alfâz değil, câmi' u' l-alfâz gibi.

[1^b]: 43^b Y (Hacı Selim Ağa Ktp. Hüdayî Tekkesi 1254/2).

⁴¹ «Bir şeyin küllünün anlaşılması tamamının terk edilmesini gerektirmez.»

⁴² Yardım ve başarı Allah'tandır.

⁴³ Allah koruması altına alsın, aziz şöyle dedi:

⁴⁴ Hece (7+7=14). Çaresiz kaplumbağa uçmaya kanat arar. Kurbağa susuz gölden içmeye suyunu arar.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008

huzurunda teveccüh-i (16) tamm-ı hizmet-i lâzimesinde kamâ yanbağı⁴⁵ kıyâm gösterse izdivâc-ı himmet (17) ü hizmetden tıfl-ı ma'ânî dênilen veled-i kalb huşulı bî-reybdır. Ve merdûd (18) olan nazar-ı ila' l-gayrdır. Anın'çün nazar-ı ila' l-gayr erbâbı «Yavma tubaddalu' l-arzi (19) ğayra' l-arz»⁴⁶da ol şüret-i kabîha-i merdûde ile maşşûr ve zühür-yäfte-i (20) 'âlem-i taḥkîk olacağı Akḫirmânî merhûmuñ:

Ḳaplunbaĝa ölürmüş (21) baksa birâz ğayriye⁴⁷

kelâmından zâhir ü bedîârdır. Şusuz gölden daḫi murâd (22) mâye-i Muḫammedî vü ḥaḳîkat-ı Aḫmedîden bî-behre mürşid-i şüret-perestdir ki nehr-i (23) bî-âb gibi dil ü cânı ḥarâbdır. Yâḫud bermuktezâ-yı ḳarîne şol (24) sâlik-i hâlikdir ki vaḳvaḳ-ı bî-fâ'ide ve hây hüy-ı zâ'ideyi muṭlaḳâ (25) sebeb-i vuşûl zannıyla kendü gibi nâ-ḳâbil huzurunda beher-mesned olurum emniyyetinden (26) oldığı bi-'aynihi şusuz gölden şu ṭaleb eylemekdir ḥafazana' llâhu rabbu' l-'âlemîn.⁴⁸

[2^a] Li-mu'allifihi:

'Âlem-i ḳurba vuşûl nice olur lâf ile
İki körüñ elinde olmaya bir 'aşâsı⁴⁹ (2)

2. Ağsız balık avlanmaz taş su içinde tavlınmaz
Yelsiz hevâ<da> kayıkçı yelken arar acmaga⁵⁰

(3) Şayyâd-ı bî-aĝdan murâd cezbe-i ilâhiyye vü ma' rifet-i rabbâniyyeden tehî şüret-i meşîhatda (4) olan mürşid-i nâḳışdır. Ve balıĝdan murâd sâlik-i ila' l-hâlikdir. Zîrâ balıĝın (5) ḫayât-ı şüriyyesi şuya menûṭ oldığı gibi dervîş-i ḥaḳîḳîniñ⁵¹ daḫi ḫayât-ı (6) ma' neviyyesi âb-ı pâk-i 'irfâna menûṭdur. Böyle olduĝda bilâ-mâye

⁴⁵ Gerektiği gibi.

⁴⁶ *Kur'an*, XIV (İbrahim), 48: «Yer, başka bir yer hâline getirildiği gün.» Ayet şöyledir: Yer başka bir yer, gökler de (başka gökler) hâline getirildiği, insanlar bir ve gücüne karşı durulamaz Allah'ın huzuruna çıktıkları gün (Allah bütün zalimlerin cezasını verecektir). Hayrettin Karaman, Ali Özek, İbrahim Kafi Dönmez, Mustafa Çağrıncı, Sadrettin Gümüş, Ali Turgut, *Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meali*, Türkiye Diyanet Vakfı yayını, Ankara 2005, s. 260.

⁴⁷ *Divan* da şöyledir (Hece: 7+7=14):

*Kaplanbaĝı olurmış baksa bir er gayriye
Filler olup lûtîler ola cehennem vatan*

Hikmet Atik, *Nakş Ali Akkırmanî Divanı*, Buruciye yayını, Sivas 2007, s. 136.

⁴⁸ Âlemlerin rabbi Allah korusun.

[2^a]: 44^a Y.

⁴⁹ Fahri, *Divan*, Hacı Selim Aĝa Ktp. Hüdayî Tekkesi 1254/1, vr. 36^a. Yakınlık âlemine kavuşma lafla nasıl olur? İki körün elinde bir asası yok.

⁵⁰ Ağsız balık avlanmaz, taş su içinde tavlınmaz. Yelsiz havada kayıkçı, açmaya yelken arar.

⁵¹ Ḡaḳîḳîniñ: ḡaḳḳâḳîniñ Y.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008

taqlîd ile <ni>şîn-i (7) seccâde-i irşâd ve: Muṭlakâ şeyhlik baña abâ vü ecdâdımdan intikâl eyledi, déyü (8) iddi‘â-yı maḥz ile nice irşâd-ı ‘ibâd mümkindür ki bî-ağ balık şaydına beñzer, meger giriftâr-ı (9) dâm-ı teşvîri olan daḥi kendü gibi a‘ mâ ola. Ve aḡın balık tutması her ṭarafı göz olmasına (10) menûṭ oldığı gibi mürşid-i kâmilîñ daḥi rûḥâniyyeti cismâniyyetine ġâlib (11) olup erbâb-ı başîret olma şartıdır. Ve ṭaşîñ şu içinde ṭavlanmadığı (12) ‘ibâretdir kuvvet-i kalbden. Zîrâ âb mü’eşşir-i bi’ z-zât ve her şey’e «Va mina’ l-mâ’i kulli şay’in (13) ḥayy»⁵² mâ-şadaḡı dâdî-i ḥayât iken senge te’sîr eylemediği gibi şeyh-i mezkûr daḥi leyl ü (14) nehâr ezkâr-ı şûrî vü müdâvim-i ‘ibâdât-ı zâhirî olsa daḥi dil-i sengînine (15) ‘adem-i te’sîrin beyândır. Beyt:

Fâ’ ilâtün fâ’ ilâtün fâ’ ilâtün fâ’ ilün

Remel: -+--- -+--- -+--- -+---

Târikî az-dil na-şud bîrûn ba-zuhd-i zâhirî (16)

Ḥânarâ rûşan namî sâzad çarâġ-i puşt-i bâm⁵³

Ve yélsiz hevâdan murâd nîm-i ‘aşk-ı (17) ‘aşk u şevk ve enfâs-ı merdân-ı ilâhiyyeden bî-ḥaber olmasıdır. Ve kayıkcıdan murâd (18) vucûdı seffînesin idâreye ‘adîmu’ l-iḡtidâr olan re’îs-i nâkışdır. Böyle iken (19) açmaġa yélken araması kesb-i hevâ-yı nefsanîyyet sevdâsıyla mânend-i zenân tezyîn-i zâhir (20) ve tâc u ḥırka ve libâs-ı fâhir ḡaydında püyân oldığın beyândır. Li-mu’allifihi: (21)

Mef’ ulü mefâ’ ilü mefâ’ ilü fe’ ulün

Hezec: --+ +--+ +--+ +--

Éy şeyh-i mürâ’î saña ne şavma‘ a ne tâc

Çün sende seni bulmaġ ola ġayrıya muḥtâc⁵⁴ (22)

3. Ṭaġ başında develer geyikleri ḡovalar

Yolcu ḡurumuş çayı köpri arar gecmeġe⁵⁵

(23) Ṭaġ başından murâd vucûd-ı ‘ârîziyye-i beşeriyyesidir. Deveden murâd ḡuvâ-yı nefsi mülehdır. (24) Geyik ḡovalaması hemcinsi olan aġniyâya temâyülünden kinayetdir. Yâḥud ṭaġ başından murâd (25) maḡarr-ı ehlu’ llâh olan tekyelerdir. Zîrâ ṭaġ şüret-i mürşid-i kâmilîdir ‘uluvviyyeti cihetinden. (26) Ve ṭaġıñ aḡzariyyeti

⁵² *Kur’an*, XXI (Enbiya) 30: «Her canlı şeyi sudan yarattık.» Ayet şöyledir: İnkâr edenler göklerle yer bitişik hâlde iken bizim onları birbirinden kopardığımızı ve her canlı şeyi sudan yarattığımızı görüp düşünmediler mi? Yine de inanmazlar mı? Hayrettin Karaman vd, a.g.e, s. 323; Mehmet Yılmaz, *Edebiyatımızda İslami Kaynaklı Sözler – Ansiklopedik Sözlük-*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1992, s. 97.

⁵³ Görünüştaki züht ile gönülden karanlık gitmez, çatıdaki kandille ev aydınlanmaz.

⁵⁴ Fahri, *Divan*, 8^b. Ey iki yüzlü şeyh! Sende seni bulmaya başkasına muhtaç olduğundan sana ne tekke ne taç var.

⁵⁵ Develer daġ başında geyikleri ḡovalar, yolcu ḡurumuş çayı geçmeye köprü arar.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

ekşer kadem-i ricālu' llāhiñ te'sīrindendir ki nétekim Hızır 'alayhi' s-salāmıñ⁵⁶ [2^b] vaż'-ı kadem eylediği maħalliñ aħzariyyeti sırr-ı mezkūra dā'irdir.⁵⁷ Ve develerden murād mānend-i (2) lāşe dünyāya temāyüli olan şeyh-i nākışdır. Geyikleri kovalaması bu i' tibār ile (3) züvvārı olan ağniyāya eyledikleri i' tibārlarından kināye olmuş olur. Fi' l-ħaķīka (4) ekşeriyyā ziyi-i⁵⁸ meşāyihda olanlardır. Bu ħālde iken t̄alib-i ila' llāh olan 'aşıq-ı (5) şādık bunda māye-i Aħmedī vü esrār-ı ħaķā'ık-ı Muħammedī vardır dēyü ħuzūrlarında mānend-i (6) cısr ü t̄aķ u düta ve ħızmetlerinde pāymāl olması yolcınıñ ħurumuş (7) belki ħic şu görmemiş çaya köpri yapmasına müşāhebet-i tām beyāndır. Li-mu'allifih: (8)

Reh-zen ehl-i t̄arīka şimdi bulardır bular
Şeytāna muħtāc degil bunlarıñ āşināsı⁵⁹ (9)

4. Bitmedik ot içinde tut küçeni kıçından
Tavşan ayakları yok meydān arar kaçmağa⁶⁰

(10) Bitmedik otdan murād kirpiklerdir. Dibinden murād göze muttasıl olan maħaldır. Bitmedik (11) ot ile ta' bīr oldığı ot gibi bitdiği maħ<s>ūs olmadığından kināyedir. (12) Ve küçenden murād tavşan yavrusıdır ki fi' l-ħaķīka tavşan uyku ile ta' bīr (13) olunur. Ve gözde olması ot dibinde olan tavşana müşāhebetindedir. Ve cā'iz(14)dir ki bitmedik otdan murād nefsi-i nebātiyyedir ki t̄alib-i ħidā olan bu nefsidir. (15) Yoħsa nüfus-i ħayvāniyye dēgildir. Zīrā ħayvān ħidā-yı ħayvān oldığı ħayşiyetden (16) t̄aleb étmez belki nebāt oldığı cihetden t̄aleb éder. Ve bī-pā olan tavşandan (17) murād t̄abī'at-ı insāniyyedir ki fi' l-ħaķīka maķ'adlık ile vaş olunur. (18) Zīrā beden insānda şābit ü muķimdir. Ve ba'zan ümm ile daħi mu'abberdir. Anın'çün (19) ħavātīn ħānelerinde istiķrār üzredirler ki «Va ħarna fī-buyūtakunna»⁶¹ (20) ħavliyle istiķrārlarına emr-i rabbānī cārīdir. Pes, bī-ħareket olan bī-pā (21) ħükmündedir. Ve kaçmağa meydān araması

⁵⁶ Ona selām olsun.

[2^b]: 44^b Y.

⁵⁷ Hızır'ın bastığı yerlerin yeşile dönmesi ile ilgili olarak bkz. Ahmet Talat Onay, *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*, haz: Cemal Kurnaz, Türkiye Diyanet Vakfı yayını, Ankara 1993, s. 204; İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, 13. bs, Kapı yayını, İstanbul 2004, s. 204.

⁵⁸ Ziyi-i: zı Y.

⁵⁹ Fahri, *Divan*, 36^a. Tarikat ehlinin yolunu kesen şimdi bunlardır bunlar. Bunlarla tanışık olan şeytana muħtāc değildir.

⁶⁰ Bitmedik ot içinde küçeni kıçından tut. Tavşanın ayakları yok, kaçmaya meydan arar.

⁶¹ *Kur'an*, XXXIII (Ahzab), 33: «Evlerinizde oturun.» Ayet şöyledir: Evlerinizde oturun, eski cahiliye âdetinde olduğu gibi açılıp saçılmayın. Namazı kılın, zekatı verin, Allah'a ve resülüne itaat edin. Ey ehli beyt! Allah sizden sadece günahı gidermek ve sizi tertemiz yapmak istiyor. Hayrettin Karaman vd, a.g.e, s. 421.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

ṭabī' atıñ zevāl ü inḥilālını beyāndır ki (22) o daḥi mevt-i şūrīye menūṭdur. Ve mevt dédikleri ṭabī' at üzerine cārī olur. (23) Anın'çün zuhūrunda cümle aḥzā vü ḳavī mu'atṭal olur. Nev' an mevtde daḥi maḥsūs (24) oldıḡından «an-Navmu aḥi' l-mavt»⁶² dénildi. Ve bu ṭabī' at-ı insāniyye yalnız külliyyeti cihetinden (25) ol ḥābı ele getürmekle ḳādir degildir. Zīrā ḥāşıl olmaḡa nefsi-ḥayvāniyyeniñ vesātatına (26) muḥtācdır. Zīrā nefsi-ḥayvāniyye yüzünden ekl ü şürb ü cimā' (27) u menāmda muḥtādır. Ve ḥargüş beçe dénildiḡi evā'il-i ḥāb i' tibāriyla daḥi [3^a] mümkindür. Ḥāb şol ṭabī' atdır ki ḳuvā anıñla mu'atṭal olur demekdir. Ve tut küçeni ḳıçından (2) kelāmı ḡālibā pesinden naẓar eyle demekdir ki terk eyle ma' nāsını mutazammındır. (3) Yāḥud ṭavşan ayaḳları yok meydān arar ḳaçmaḡa ma' nāsı istiḡrāk-ı ḥāb (4) u ḡafletden ' ibāretidir. Meşelā ol ḥābıñ ṭavşanlar gibi ayaḳları ol<sa> kemāl-i bīzārından (5) firāra meydān arardı déyü kemāl-i ḡafletiñ beyāndır.

Fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün

Remel: -+--- -+--- -+--- -+---

Ol ḳadar ḥāb-ı teḡāfül (6) ardına düşmüş deni

Vaḳt olur kim ḥāb da bīzār olup andan ḳaçar⁶³ (7)

5. Baḳ şu bostāncı oynuna ṭarı doldurmuş koynuna(8)

*Mināre şerīfesinde tarla arar saḳmaḡa*⁶⁴

(9) Baḳ şu bostāncı oynuna buyurduḳları şüret-i şeyḥīde olan nā-ḳābilleri taḥkīrendir ki (10) gūn-ā-gūn tezvīr ile ḥāḳı kendülere tabi' iyyet ü celb <ve> şān u şöhret ḳaydına (11) düşüp geh cezbe-i sāḥte ve geh küşūfāt-ı süfliyye ile kimin başına tāc ve kimin (12) fülüs-i aḥmere muḥtāc eyledikleri lu' b-ı 'aẓīm olmaḡın baḳ şu bostāncı oynuna (13) buyururlar. Bostāncıdan murād mürşid-i kāmildir. Zīrā bostānda ḥāşıl olan (14) ḳavun ve ḳarpuz meşelidir ki içi yēnüḫ ṭaşı yēnmediḡi ḥāḳıḳate işāretidir. (15) Erbāb-ı ḥāḳıḳatda ise oyun olmaz. Binā'en 'aleyh mürşid-i kāmil zann (16) olunmasun déyü oyun ḳayd eyledi. Ve oyundan murād izḥār-ı riyā eyledigiḡidir. (17) Ve daru doldurmuş ḳoynuna kelāmından murād izḥār-ı keşāfet-i süfliyye vü cezbe-i sāḥte[sidir], (18) zīrā bāṭnīdir. Ḳoyundan murād daḥi oldur ki fesād-ı ḳalbidir. Ve mināre şerīfesinden murād (19) yine bu beytde maḳarr-ı ehlu' llāh olan tekyelerdir ki maḳām-ı da' vet-i ilā' llāhdır, zīrā (20) mināre şüret-i mürşid ile mu' abberdir. Üzerinde da' vet-i ilā'

⁶² «Uyku, ölümün kardeşidir.» Sofi sözü, bkz. Ömür Ceylan, *Tasavvufi Şiir Şerhleri*, Kitabevi yayını, İstanbul 2000, s. 405.

[3^a]: 45^a Y.

⁶³ Alçak gaflet uykusu ardına o kadar düşmüş ki an olur, uyku da usanır, ondan kaçır.

⁶⁴ Şu bostancının oyununa bak, koynuna darı doldurmuş; minare şerifesinde saḳmaya tarla arar.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

llâh olunup kavîm (21) ve derûnundan çıkılması i' tibârıyla, zîrâ Hâkka mavşıl olan şîrât-ı evliyâ gönülündendir, (22) zîrâ:

Fe' ilâtün fe' ilâtün fe' ilün

Remel: ++-- ++-- ++-

Bâb-ı Hâk taşradan olmaz meftûh

Saňa bātından érer feyz-i fütûh⁶⁵

(23) Bu maqâmda bostâncınıñ minâre şerîfesinde daru zer' ine şâlih tarla araması (24) maqarr-ı ehlu' llâhda qabûl-i a' mâl-i riyâ-âlûd u ef' âl-i bî-sûdına şâyeste (25) nâdân-ı bî-temîz talebinde olduğundan kinâyettir. Yâhud darudan murâd tesbîh-i hezâr-dâne(26)dir ki kandîl-i minâre gibi zulmet-âbâd-ı dil-i «' avâm-i havâmm»⁶⁶a şu' ledir ve fi' l-hâkîka (27) anlar ' indinde mu' teberdir. Yâhud bostâncıdan murâd mürşid-i kâmidir ki çoyna daru doldu[rması] (28) herkese bir şüretle zühûrundan ' ibâretidir. Ve minâre şerîfesinde tarla araması a' lâdan ednâya (29) tenezzülü şüretidir. Yâhud müstaqarr-ı ' ilm-i rabbânî vü müstaḥakḳ-ı ilhâm-ı sübhânî olur, [3^b] kalb teftîşinden ' ibâret ola. Yâhud cihatu' l-hâkîka va' r-rubûbiyya⁶⁷ bostâncıdan (2) murâd cenâb-ı Hâk ve oyundan murâd «İn hiya illâ fitnatuka»⁶⁸ mişli şu'unât-ı (3) ilâhiyye ve darudan murâd keşret-i tecelliyyât-ı rabbâniyyesi olup minâre şerîfesinden (4) murâd şüret-i insân-ı kâmil ve tarladan murâd kalb-i şâf-ı pâk ve müstaqarr-ı (5) fuyûzât-ı ilâhiyye olur, dil-i tâbnâkdir vali-kullin vichatun.⁶⁹ (6)

*6. Deñiz küpe şıgar mı güneş gece doğar mı
Âlâtı olmayan ḥâdım ' avrat arar kuçmağa⁷⁰*

(7) Bu daḥi nâ-kâbil olan meşâyîḥa tevbîḥ ṭarîkıyla buyururlar ki: Deñiz küpe şıgar mı, ya' ni mânend-i deryâ-yı (8) bî-pâyân olan ma' arif-i ilâhiyye küp mişli zayḳ u kişt-pâre-i nâ-temîze şıgar mı,

⁶⁵ Hakk'ın kapısı dışarıdan açılmaz. Ardına kadar açılma sana içten olur.

⁶⁶ al-□Avâmu ka' l-havâm: «Halk böcekler gibidir.» Arap atasözü olmalıdır.

[3^b]: 45^p Y.

⁶⁷ Terbiye ve asıl yönünden.

⁶⁸ *Kur'an*, VII (Araf), 155: «Bu ancak senin imtihanındır». Ayet şöyledir: Musa tayin ettiğimiz vakitte kavminden yetmiş adam seçti. Onları o müthiş deprem yakalayınca Musa dedi ki: “Ey rabbim! Dileseydin onları da beni de daha önce helâk ederdin, içimizden birtakım beyinsizlerin işlediği günah yüzünden hepimizi helâk edecek misin? Bu iş senin imtihanından başka bir şey değildir. Onunla dilediğini saptırırısın, dilediğini de doğru yola iletirsin. Sen bizim sahibimizsin, bizi bağışla ve bize acı. Sen bağışlayanların en iyisisin. Hayrettin Karaman vd, a.g.e, s. 168.

⁶⁹ *Kur'an*, II (Bakara), 148: «Herkesin yöneldiği bir kıblesi vardır.» Ayet şöyledir: Herkesin yöneldiği bir kıblesi vardır. (Ey müminler!) Siz hayır işlerinde yarışın. Nerede olursanız olun sonunda Allah hepinizi biraraya getirir. Şüphesiz Allah her şeye kâdirdir. Hayrettin Karaman vd, a.g.e, s. 22.

⁷⁰ Deniz küpe şıgar mı, güneş gece doğar mı? Aleti olmayan hadım, sarılmaya eş arar.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

güneş (9) gece doğar mı<dan> murād nūr-ı maḥabbet-i yezdānī ve şems-i tābān-ı cemāl-i ḥamedānī-i zulmet-ābād dil-i nā-ḳābilde (10) zāhir ü nümāyān olur. Böyle iken ol nādān ser-māye-i merdān olan māye-i Muḥammediyeden bī-behre (11) ricl-i ‘aḳīm gibi bī-şöhre olduğun bilmeyüp ‘ıyāl maḳāmında sālīk-i (12) dergāh-ı zü’ l-celālī ḥaḳḳında nikāḥ-ı ma‘nevī vü ezvāc-ı ḥaḳīḳī şüretde izḥār-ı pāy-bend-i (13) bī-fā‘ide ile envā‘-ı ‘uḳūbāta dūḳār ve encām<ı> ḥasru’ d-dünyā va’ l-āḥira⁷¹ eyledigiñ (14) beyāndır. Yāḥud deñiz küpe şıgar mı, ya‘ ni biḥār-ı aḥadiyyet ki bi’ l-cümle keşrāt anda (15) muḫmaḥill ü müstehlek-i fi’ z-zāt iken erbāb-ı sevāḥil-i keşret-i bi’ l-külliyeye vāḳıf-ı esrār-ı (16) aḥadiyyet olur mı. Ve güneş gece doğar mı, ya‘ ni şems-i aḥadiyyetiñ in‘ikās-ı (17) envārından ḥāşıl olan sāye-i vāḥidiyyet ki vucūd-ı izāfīdir, ‘ayn-ı şems-i aḥadiyyetinde (18) ola bilür mi, zīrā zıll zü’ l-zıllıñ ve vucūd-ı izāfī vucūd-ı ḥaḳīḳīniñ ‘aynı olmamak (19) lāzım gelse sāyeye şems itlāḳı şaḥīḥ ve ḥalka Ḥaḳ dēme cā‘iz olurdu. (20) Bu ise muḥāldir ki <Allāh> ta‘ālā şānuhu ‘an-zālīk ‘ulluvvan kabīrā.⁷² Ālātı olmayan ḥādımdan (21) murād eşnā-yı ‘ilm-i ledün ve zā‘ıḳ-ı şarāb-ı ṭahūr-ı ma‘ārif-i ilāhiyye olmayan mürşiddir. (22) ‘Avrat arar çoçmağa, ya‘ ni nefis-i küll ki civār-ı ḥaḳīḳat u ‘ilm-i ‘ālem-i ervāḥ u esrār-ı a‘yān-ı (23) şābitedir ki «Man ‘arafa nafsahu faḳad ‘arafa rabbahu»⁷³ ile mu‘abber ü mu‘arrefdir, vāşıl oldum zannıyla (24) şüret-i şeyḥide iddi‘āvī irşād eyledikleridir.

7. *Ekinci iken ekmeden ekinleri (25) bitmeden
Orak almış eline ekin arar biçmege*⁷⁴

Bu beytde ekinciden murād zāhid-i bārid (26) olmaḳ gerekdir ki «ad-Dunyā mazra‘atu’ l-āḥira»⁷⁵ silkine sālīk ve cehl ü ḡaflet ve ḥūb (27) u külfet ile edā eylediği namāz u rüze vü ‘ibādāt-ı farīza ve sinninde kemāl-i taḳşīrātı (28) bedīdār ve henüz derece-i ḳabūle vuşūlı nā-ma‘lūm iken «Acrun ḡayru mamnūn»⁷⁶ ümmīd ü recāsında [4^a] olduğu mezzū‘atı bilmeyen ḥarrāş-ı bī-idrākiñ eline orak alup biçmege ekin aramasına (2) belki andan daḥi bedter idigini beyāndır. Yāḥud ekinciden murād nişīn-i seccāde-i irşād (3) olan meşāyih-ı ‘izām ḥazarātı olma daḥi mümkündür. Ekinci ekin ekmeden dedigi ḳabūl-i tāmları (4) ma‘lūm olmadan ve ekinleri bitmeden ya‘ ni ḳalb-i vucūd-ı sālīkde āşār-ı enfās-ı ṭayyibeleri zūḥūr (5) étmeden sālīk-i bī-idrāk

⁷¹ Dünya ve ahiret üzüntüsü.

⁷² Şanı yüce Allah bundan ulu ve büyüktür.

⁷³ «Kendini bilen rabbini bilir.» Mehmet Yılmaz, a.g.e, s. 122.

⁷⁴ Ekinciye ekmeden, ekinleri bitmeden orak almış eline biçmeye ekin arar.

⁷⁵ «Dünya ahiretin tarlasıdır.» Mehmet Yılmaz, a.g.e, s. 36.

⁷⁶ XCV (Tin), 6: «Eksilmeyen devamlı bir ecir.» Ayet şöyledir: Fakat iman edip salih amel işleyenler için eksilmeyen devamlı bir ecir vardır. Hayrettin Karaman vd, a.g.e, s. 597.

[4^a]: 46^a Y.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

kendüyi âdam-ı⁷⁷ haķîķî derecesin buldum zannıyla oraķ alup (6) eline ekin arar biçmege dédiği ķapdıđı muştalaķāt u kelimāt-ı efsâne ve sâ'ir tâc u (7) ĥırķa mişli libās-ı dervîşâne ile beyhüde lâf u güzâf ve cem' -i merede sevdāsına (8) zāhib oldukların beyān éder, nazm:

Mef' ulü mefā' ilü mefā' ilü fe' ulün

Hezec: --+ ++++ +--+ +--

Cem' -i merede redde sebep ĥurfa belâdır
Tevhîde (9) ériş vahdeti bul 'ömri aña saç
Pālās olamaz cennet-i vesvās derüni
Pāk eyle (10) gönül ĥānesini çeşm-i diliñ aç⁷⁸

8. *Terzîye varırsañ destgāhını görürsün (11)*

Mikrāşı ignesi yok ķaftān arar biçmege⁷⁹

Terzîden murād 'ulamā-i zāhirdir ki ancak 'ilmeleri (12) 'ilm-i resme-i münĥaşıradır. Ve destgāhdan murād aqlām u medrese vü maĥall-i maĥākim-i ĥall-i sâ'iredir ki mikrāş (13) <u> ignesi olmayup biçmege ķaftān araması ĥall-i işkāle 'adīmu' l-iķtidārdır. Ve 'ilm ü ma'ārifden (14) bî-behre vü nāber-ĥurdār iken ķaftān araması ĥālib-i münāşib-i 'aliyye(15)sine oldukların beyāndır, nazm:

Fe' ilātün mefā' ilün fe' ilün

Hafîf: ++-+ -+-+ +-+

Zāğlar tutmuş hep gülistāni
Diñlemez kimse 'andelībāni (16)
Şahv ile maĥvı bir görür zāhid
Ķiyl ü ķāl añlar 'ilm ü 'irfāni⁸⁰

Yāĥud meşāyih-ı 'izām eṭibbā-yı (17) rūĥānī oldukları i' tibāriyla bu maķāmda terzîden murād eṭibbā-yı cismānī olmaķ daĥı muĥtemeldir. (18) Destgāhdan <murād> dükkānları<dır>. Ve mikrāş u ignesi olmadığı henüz fenn-i nabz u nişter (19) ve 'ilm-i edviye vü eşribeden bî-ĥaber iken biçmege ķaftān araması iddi' ā-yı ṭabābet ve

⁷⁷ Âdam 'sofi, ârif, temiz yaşayışlı, Tanrı bilgesi, alp, eren, beyefendi' anlamlarına geldiğinden âdem kelimesine tercih edildi. Âdam kelimesi için bkz. Mustafa S[inan] Kaçalin, *Dedem Korkut'un Kazan Bey Oğuz-namesi*, Kitabevi yayını, İstanbul 2006, s. 135, 307.

⁷⁸ İnatçıları toplamak, redde sebep olan görülmemiş bir belâdır. Tevhide eriş, vahdeti bul, ömrü ona saç. İçi şeytanın barınağı olan aba (giymekle derviş) olamaz. Gönül evini temizle, kalp gözünü aç.

⁷⁹ Terziye varırsañ tezgāhını görürsün. Makasıyla iğnesi yok, biçmeye kaftan arar.

⁸⁰ Gül bahçesini hep kargalar tutmuş, kimse bülbülleri dinlemez. Zahit, sahv ile maĥvı* bir görür, ilimle irfāni dedikodu anlar.

* Sahv ile maĥv tasavvufta bir mertebeyi ifade eder ve sahv ba'ıdağ l-maĥv ile tabir edilir. Bu tabir ise kendinden geçen salikin manevi tecrübeden sonra kendine gelmesi, şuur ve idrak hâline dönmesi demektir, bkz. Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Marifet yayını, İstanbul 1995, s. 450.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

icrā-yı (20) şan'at sevdâsıyla kâlib-ı insânı mehekk-i tecrübeye döndürüp şahîhi sakîm ve vücūd-ı (21) marîzi 'adîm belki resîde-i derece-i 'azâb-ı elîm eylemesi şüretidir, nazm:

Mefâ' ilün mefâ' ilün mefâ' ilün mefâ' ilün

Hezec: +--- +--- +--- +---

Şakîmi mustakîm ü (22) ten-dürüst eylerse merzânı

'Aceb mi mürşid-i kâmil tabîb-i hâzık-ı cândır

Tabâbet déyü (23) zâhid ekl ü şürbin keşretin añlar

İnanma dâhil-i cennet de olsa 'ayn-ı hayvândır⁸¹ (24)

9. Şu insân ne maşhara maşharadan maşhara

Yalçın kaya ıssı tağ konağ arar göçmege⁸²

(25) Şu insân ne maşhara ya'ni «Summa radadnâhu asfala sâfilîn»⁸³ nüvişte cebîni maşharadan maşhara (26) olanın «Ka' l-an'âmi bal hum azall»⁸⁴ mefhûmı kemâl-i yakîni iken yalçın kaya ki vücūd-ı 'arîza-i (27) beşeriyyesidir. Ve ıssı tağdan murâd şifât-ı nâriyye-i ma'neviyyesi ki kibr-i 'aceb <ü> kibr-i rahv (28) u şehvet ü gâzab ve sâ'ir âteş-i mahabbet-i sivâ ile memlû kalb ve' l-hâşıl hâl-i pür-melâl⁸⁵ [4^b] muharrer iken göçmege konağ araması tül-i emel u hubb-i riyâset ârzûsıyla hâline râzî olup (2) nıkmetin ni' met nefretin vuşlat zahmetin rahmet 'azâbın mağfiret eyledigidir ki (3) zihî hamâkatdır démekdir. Yâhud şu insân ne maşhara dédiği şulb-i pederden rahm-ı mādere (4) tenzîli i' tibârıyla maşharadan maşhara dédiği tekrâr rahm-ı maderden hurûc ile iki def' a (5) rāh <u> yoldan geldigi i' tibârıyladır. Yalçın kaya dédiği 'âlem-i şabâvet ve ıssı tağdan (6) murâd şebâbet ve konağ aramasından murâd yâ izdivâc-ı zen-i dünyâ yâhud «Kulli nafsın (7) zâ'ıkatu' l-mavt»⁸⁶ muktezâsınca müntehî-i irtihâl-i 'âlem-i bakâ oldığıdır fa' l-yuta'ammal.⁸⁷ (08)

⁸¹ Ehil bir can tabibi olan kâmil mürşit yanlış doğru, hastayı sağlam ederse şaşılır mı? Zahit, tıp deyince yeme içme çokluğunu anlar. Cennette de olsa inanma, hayvanın ta kendisidir.

⁸² Şu insan ne maskaradır, maskaradan da maskaradır. Yalçın kaya, sıcak dağ; göçmeye konak arar.

⁸³ *Kur'an*, XCV (Tin), 5: «Sonra onu aşağıların aşağısına indirdik.» Hayrettin Karaman vd., a.g.e, s. 596; Mehmet Yılmaz, a.g.e, s. 15-16, 147.

⁸⁴ *Kur'an*, VII (Araf), 179: «İşte onlar hayvanlar gibidir, hatta daha da şaşkıncıdır.» Ayet şöyledir: And olsun biz insan ve cinlerden birçoğunu cehennem için yaratmışızdır. Onların kalpleri vardır, onlarla kavramazlar; gözleri vardır, onlarla görmezler; kulakları vardır, onlarla işitmezler. İşte onlar hayvanlar gibidir, hatta daha da şaşkıncıdır. İşte asıl gafiller onlardır. Hayrettin Karaman vd., a.g.e, s. 173; Mehmet Yılmaz, a.g.e, s. 29.

⁸⁵ Melâl: menâl Y.

[4^b]: 46^b Y.

⁸⁶ *Kur'an*, III (Al-i İmran), 185: «Her canlı ölümü tadacaktır.» Ayet şöyledir: Her canlı ölümü tadacaktır ve ancak kıyamet günü yaptıklarınızın karşılığı size tastamam

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

10. Müftî Baba sözünü ma' nâ bürür yüzünü
Ağladı anlamayan añlar arar seçmege⁸⁸

(9) Müftî buyurdukları fi' l-aşl neşr-i 'ulüm-i zâhiri ile serzede ve zühür-ı ba'de «nûrun 'alâ-nûr»⁸⁹ olarak (10) bâbu' s-selâm-ı şerî' atdan vâşıl-ı beyt-i haqîkat olduklarına remz ü işâretidir. Baba (11) buyurdukları mir'ât-ı zât u şifât olup «Hal fi' d-dârayni ğayrî»⁹⁰ zemzemesiyle na' re-s<er>â (12) ve rütbe-i 'aliyye-i «Abu' l-vaqtî»⁹¹ ki «Va' llâhu min-varâ'ihim muhîf»⁹² sırrıdır, resâ oldukların iş'ârdir, (13) lâkin ol maqâm-ı dil-küşâda her bir mantûk olan kelâma daği maşdar-ı zât-ı şerîfleri oldığı (14) Müftî Baba sözünü déyü buyurdukları 'ibârelerinden münfehimdir. Ma' nâ bürür yüzünü buyurdukları (15) «Avliyâ'î tahta kibâbî lâ-ya' rifuhum ğayrî»⁹³ sırrına îmâ ve «Avliyâ'u' llâh 'arâ'isu' llâh valâ yara' l-'arâ'is (16) illa' l-muħrimûn»⁹⁴ remzlerine işâretidir. Ağladı anlamayan buyurdukları tahassür-i bigânegândan (17) 'ibâretidir ki bu gûne ma'anî-i haqîkiyyeyi câmi' a kelâmdır. Ve bâr-ı ehlu' llâhî elfâz-ı mecâziyyeyi (18) cûhelâya nisbet édüp baqar gibi baqtıklarına işâretidir. Añlar arar seçmege buyurdukları (19) ğall-i işkâle muqtedir 'ârif-i bi' llâh u vâşıl-ı ila' llâh ararlar ki keşf-i esrâr eyleye (20) ma' a-hâzâ ki «Lâ-ta' liķu' l-cavâhir fî-a' nâķi' l-ħanâzir»⁹⁵ mâ-şadaķı nâ-ehl<e> ise keşf-i esrâr (21) maħzan ğarâm belki küfrdür ki keşfü' l-esrâr küfr daği «Lâ-tu' tu' l-ħikmata ğayra ahlihâ fa-tazlimühâ»⁹⁶ dır. (22) Yâhud añlar arar seçmege buyurdukları ya' ni 'ilmeleri ancak 'ilm-i resm-i maħşar olanlar ğall-i işkâl éderiz (23) emniyyesiyle her biri bir gûne şîğaya keşide eylediklerin beyândır ki cüz'in yeşil kabını yémekle dâd (24) bulunmaz iken bulunur zann éderler. Heyhât heyhât ki mürşid-i kâmil kabla' t-taraddut va' l-ħizma⁹⁷ sözlerine (25) eşnâ ve zevķlerine

verilecektir. Kim cehennemden uzaklaştırılıp cennete konursa o gerçekten kurtuluşa ermiştir. Bu dünya hayatı ise aldatma metaandan başka bir şey değildir. Hayrettin Karaman vd, a.g.e, s. 73; Mehmet Yılmaz, a.g.e, 96.

⁸⁷ Düşünülsün, tekrar bakılsın.

⁸⁸ Müftü Baba sözdür, yüzünü mana bürür. Anlamayan ağladı, seçmeye añlar arar.

⁸⁹ «Nur üstü nur.» Mehmet Yılmaz, a.g.e, s. 133.

⁹⁰ «İki dünyada benden başka var mıdır?» Kutsi hadis.

⁹¹ «Ben vaktin babasıyım.» Sofi sözü olmalıdır.

⁹² *Kur'an*, LXXXV (Büruc), 20: «Allah onları arkalarından kuşatmıştır.» Hayrettin Karaman vd, a.g.e, s. 590.

⁹³ «Kubbemin altında öyle evliyam vardır ki benden başkası bilmez.» Hadis, bkz. Muhittin Uysal, *Tasavvuf Kültüründe Hadis-Tasavvuf Kaynaklarındaki Tartışmalı Rivayetler*, Yediveren yayını, Konya 2001, s. 285.

⁹⁴ «Evliyauallah Allah'ın sevgilileridir, onları ancak korunmuşlar görür.» Kutsi hadis.

⁹⁵ «Cevherleri hınzırların boynuna asmayınız.» Hadis olmalıdır.

⁹⁶ «Hikmeti ehlinden başkasına vermeyiniz, ona kötülük etmiş olursunuz.» Sofi sözü ya da hadis olabilir.

⁹⁷ Gidiş geliş ile hizmetten önce.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008

zevkyāb oluna dēmekdir. Ve bu mişli mantık-ı tayrıñ hātimi (26) Yūnus Emre dēr ki Tabduk Emreniñ halīfesidir nētekim:

Yūnus bir toğan idi (27) kōndi Tabduk eline
Öyle şikāra geldi bu yuva kuşu degül⁹⁸

nazmından zāhirdir. (28) Ol dañi Sinān Emre hazretleriniñ <halīfesi>dir.⁹⁹ Ve Yūnus Emre ekşer bu lisānda nazmına sebep aşlā üstād [5^a] görmedigindendir, zīrā Meşā‘iru’ ş-şu‘arāda¹⁰⁰ mezkūrdur ki Yūnus her bār oğumağ kaşd eylemiş, (2) ħurūf-ı teheccī tamām étme müyesser olmamış ve dili dönmemiş, binā‘en aleyh her kelimāti lisānu’ (3)l-ğaybdır. Ve egerçi andan soñra ba‘zan ehlu’ llāh bu mezāk üzerine gitmiş ve nazmda aña (4) taqlīd étmişdir, lākin bir nazm yoğdur ki kelām-ı Yūnusda ol nazmıñ ma‘nāsı mefkūr ola (5) her ne kadar ġayrıñ nazmında ārāyiş ü selāset dañi olsa. Ve’ l-ħāşil nādān u zūhhādān-ı (6) ħuşk-ıtab‘ān rahmetden ma‘nā yüzünü ve ħaķīkat vechini elfāz-ı ser-serī vü niķāb-ı (7) temşilāt ile setr eylemişlerdir, tā ki erbāb-ı inkār u muķallidān muṭṭalī‘-i esrār-ı merdān olmayalar. (8) Mevlānā:

Fā‘ ilātün fā‘ ilātün fā‘ ilün

Remel: -+-- -+-- -+-

Guftayaş pūşīda ħuştar sirr-i yār¹⁰¹

Va mina’ llāhi’ t-tavfīķu va’ l-isti‘āna.¹⁰²

⁹⁸ Yunus bir doğandı, Tapduk eline kondu. Öyle ava geldi, bu yuva kuşu değildir. Beyit, *Yunus [1240-1320] Divanı*’nda şu şekildedir:

Yūnus bir toğanıdı kondi Tapduk kolına
Ava şikāre geldi bu yuva kuşu degül

Mustafa Tatçı, *Yunus Emre Divanı-II, Tenkitli Metin*, Kültür Bakanlığı yayını, Ankara 1990, s. 172.

⁹⁹ Burada anılan Sinan Emre (Âşık),* Sinan Ata olmalıdır. Bilindiği gibi Sinan Ata, Tabduk Emre’nin şeyhiydi. Köprülü [4 Aralık 1890-28 Haziran 1966]’nın, İsmail Hakkı-i Bursevî [ö. 1726]’nin Yunus Şerhi’ne dayanarak verdiği bilgiye göre Sinan Ata Buharalıdır, Cengiz [ö. 1227] istilâsı üzerine Anadolu’ya göç etmiş, daha sonra Tabduk Emre’nin şeyhi olmuştur, bkz. Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Gereklî sadeleştirmeler ve bazı notlara ilâvelerle yayımlayan: Orhan F. Köprülü, 8. bs, Türkiye Diyanet İşleri Başkanlığı yayını, Ankara 1993, s. 267; Bursevî’nin Şerh’i için bkz. Necla Pekolcay ile Emine Sevim, *Yunus Emre’nin Şahsiyeti ve Yunus Emre Şerhleri-Yunus Emre’nin Bir Eseriyle İlgili Şerhlerin Yazmaları*, Kültür Bakanlığı yayını, Ankara 1991, s. 180.

* Emre kelimesinin “âşık” anlamı için bkz. Cem Dilçin, *Yeni Tarama Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu yayını, Ankara 1983, s. 83.

[5^a]: 47^a Y.

¹⁰⁰ Meşā‘iru’ ş-şu‘arāda: Tezkire-i Laşifide Y. Bu bilgi, Latifi [Kastamonu 1491-Mısır 1582] *Tezkiresi*’nde değil Âşık Çelebi [Prizren 1519-Üsküp 1572]’nin *Meşā‘iru’ ş-şu‘arā*’sında yer almaktadır, bkz. G. M. Meredith Owens, *Meşā‘ir üş-Şu‘arā or Tezkere of Âşık Çelebi*, London 1971, 98^b.

¹⁰¹ Sevgilinin sırrının gizli olması daha hoştur.

¹⁰² Yardım ve başarı Allah’tandır.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

3. Sonuç

1- Fahrî, XVIII. yüzyıl divan sahibi mutasavvıf-şairlerdendir. Şarköylü olup 1799'da ölmüştür. Celvetiyye tarikatına mensuptur. Silsilesi İsmail Hakkî-i Bursevî yolu ile Aziz Mahmud Hüdâî'ye ulaşır.

2- Fahrî, Müftü Baba'ya ait şathiyeyi tasavvufî açıdan yorumlamış, bir de bu şathiyeyi tanzir etmiştir.

3- Müftü Babaya ait şathiye; akla aykırı, saçma görünen ve dinleyeni güldürüp düşündüren şathiyeler sınıfına girmektedir. Manzume Hece (7+7) ölçüsüyle kaleme alınmış, Yunus Emre'nin «Çık dum erik dalına andan yédüm üzümü» ve Kaygusuz Abdal'ın «Kaplu kaplu bagalar kanatlanmış uçmaga» mısraı ile başlayan şathiyeleri tarzında yazılmıştır.

4- Müftü Baba'nın kimliği ile ilgili bir bilgi elde edilememiştir.

KAYNAKÇA

- ABDU' L-BÂKÎ, Muhammad Fu'âd, *al-Mu'camu' l-mufahras li-alfâzi' l-Kur'âni' l-karîm bi-hâşiyâti' l-mushafî' ş-şarîf*, at-tab' u' r-râbi', Dâru' l-fikr, (Mısır) 1414/1994, xiv+ 950.
- ARMSTRONG, Amatullah, *Sufi Terminology (al-Qamus al-sufi): The Mystical Language of Islam*, Ferozsons Ltd, Karachi-Pakistan 2001, xiii+277 s.
- ARSLAN, Mehmet, *Zâtî Süleyman Efendi: Divan ve Sevanihu' n-nevâdir fi- ma'rifeti' l-'anâsır*, Dilek Matbaası, Sivas 1994, 173 s.
- ATİK, Hikmet, *Nakşî Ali Akkirmanî Divanı*, Buruciye yayını, Sivas 2007, 352 s.
- AYVANSARAYÎ, Hafız Hüseyin [ö. 1787], *Hadikatü' l-cevâmi'*, telifi: 1781; zeyl ve ilâveler: ALÎ SATI Efendi [ö. 1842] ve SÜLEYMAN BESİM, 1. bs. 1865; haz: İhsan ERZİ [1920-1987], Tercüman yayını, İstanbul 1987, I: 248, II: 128 s; haz: Ahmed Nezih GALİTEKİN, İşaret yayını, İstanbul 2001, 744 s.
- BABA, Safer, *İstulâhat-ı sofiiyye fi-vatan-ı asliyye: Tasavvuf Terimleri*, Hetenketen yayını, İstanbul 1998, 318 s.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

- BALTACI, Cahid, *Tasavvuf Lügati*, Elif neşriyat, İstanbul 1981, 184 s.
- BURSALI Mehmed Tahir [1861-1924], *Osmanlı Müellifleri*, haz: A. Fikri Yavuz ve İsmail ÖZEN, Meral yayını, İstanbul 1972, I-III c.
- CEBECİOĞLU, Ethem, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Rehber yayını, Ankara 1997, 790 s.
- CEYLAN, Ömür, *Tasavvufi Şiir Şerhleri*, Kitabevi yayını, İstanbul 2000, 463 s.
- ÇATAK, Ali Develili Âşık, *Bütün Yönleriyle Seyranî*, Bayrak Yayıncılık, Kayseri 1992, 544 s.
- ÇELEBİOĞLU, Amil, “Hz. Mevlana’ya İzafe Edilen Bir Gazelin Şerhi”, *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*, Milli Eğitim Bakanlığı yayını, İstanbul 1998, ss. 519-524.
- ÇELEBİOĞLU, Amil, “Yunus’un Bir Şiirinin Şerhi”, *Yunus Emre Sempozyumu-Bildiriler*, Marmara Üniversitesi yayını, İstanbul 1992, ss. 73-82. Aynı makale: *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*, Milli Eğitim Bakanlığı yayını, İstanbul 1998, ss. 553-561.
- DEMİRCANLI, Yüksel Yoldaş, *İstanbul Mimarisi İçin Kaynak Olarak Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, Vakıflar Genel Müdürlüğü yayını, İstanbul (tarihsiz), vii+774 s.
- Dergâh TDEA: *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi: Devirler, İsimler, Eserler, Terimler*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1977-1998, I-VIII c.
- DİA: *İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı yayını, İstanbul 1988- (Eserin yayımı devam etmektedir).
- DİLÇİN, Cem, *Yeni Tarama Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu yayını, Ankara 1983, xi+483 s.
- ERDOĞAN, Kenan, *Niyazî-i Mısrî Divanı*, Akçağ yayını, Ankara 1998, cxevi+262 s.+ Tıpkıbasım, 48 s.
- ERGUN, Sadettin Nüzhet, *Âşık Ömer, Hayatı ve Şiirleri*, Semih Lütfi Kitabevi, İstanbul (tarihsiz), 471 s.
- FAHRÎ Ahmed, *Divan*, Hacı Selim Ağa Kütüphanesi Hüdayî Tekkesi no. 1254/1, 1^b-43^a yk.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

- FAHRÎ Ahmed, *Şerh-i elif-name*, Ankara Üniversitesi Dil-Tarih ve Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi İ. Saib Yazmaları, no. 636, 1^b-18^a yk.
- FATİN Davud [1813-1866], *Hâtimetü'l-eş'âr*, İstanbul 1271/1854, 459 s.
- GALİTEKİN, Ahmed Nezh, *Osmanlı Kaynaklarına Göre İstanbul Cami, Tekke, Medrese, Mektep, Türbe Hamam, Kütüphane, Matbaa, Mahalle ve Selatin İmareti*, İşaret yayını, İstanbul 2003, 1168 s.
- GÜZEL, Abdurrahman, "Tekke Şiiri", *Türk Dili Türk Şiiri Özel Sayısı-III (Halk Şiiri)*, sayı 445-450/Ocak-Haziran 1989, s. 251-454.
- GÜZEL, Abdurrahman, *Kaygusuz Abdal (Alaaddin Gaybî)*, Kültür Bakanlığı yayını, Ankara 1981, xvi+343 s.
- HAYRETÎ, *Divan*, Tenkidli basım, haz: Mehmed ÇAVUŞOĞLU ve M. Ali TANYERİ, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi yayını, İstanbul 1981, xxiv+448 s.
- İA: *İslâm Ansiklopedisi*, Milli Eğitim Bakanlığı yayını, İstanbul 1978, Kültür ve Turizm Bakanlığı yayını, İstanbul 1986, I-XIII c.
- İNEHAN-ZADE Tuman, Mehmet Nail [ö. 1958], *Tuhfe-i Nailî: Divan Şairlerinin Muhtasar Biyografileri*, haz: Cemal KURNAZ ve Mustafa TATÇI, Bizim Büro yayını, Ankara 2001, I-II c, 99+1264 s.
- KAÇALİN, Mustafa S[inan], *Dedem Korkut'un Kazan Bey Oguznamesi: Hikâyet-i Oguz-nâme-i Kazân Bég ve Gayrı-Metin ve Açıklamalar*, Kitabevi yayını, İstanbul 2006, 406 s.
- KAMEL, Fouad, *Dictionary for Soufi Terms*, Dar al-Jil, Beyrouth 1993, 296+151 s.
- KARA, İsmail ve İskender PALA, "Şathiye", *Dergâh TDEA*, İstanbul 1998, c. VIII, ss. 108-109.
- KARAMAN, Hayrettin ve Ali ÖZEK, İbrahim Kafi DÖNMEZ, Mustafa ÇAĞRICI, Sadrettin GÜMÜŞ, Ali TURGUT, *Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meali*, Türkiye Diyanet Vakfı yayını, Ankara 2005, viii+604+36 s.
- KAVAKÇI, Yusuf Ziya, *İslâm Araştırmalarında Usûl*, 4. bs., **Diyanet İşleri Başkanlığı yayını, Ankara 1991, 216 s.**

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

- KÖPRÜLÜ, Fuad, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Gerekli sadeleştirmeler ve bazı notlara ilâvelerle yayıma haz: Orhan F. KÖPRÜLÜ, 8. bs, Diyanet İşleri Başkanlığı yayını, Ankara 1993, 19+415+27 s.
- KURNAZ, Cemal ve Mustafa TATÇI, *Türk Edebiyatında Şathiye*, Akçağ yayını, Ankara 2001, x+346 s.
- MEHMED SÜREYYA [ö. 1908], *Sicill-i Osmanî: Tezkire-i meşâhir-i Osmanî*, Yayına haz: Nuri AKBAYAR, Eski yazıdan aktaran: Seyit Ali KAHRAMAN, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı ortak yayını, İstanbul 1996, I-VI c, 2068 s.
- Metinlerle Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, ed. Zafer ERGİNLİ, Kalem yayını, İstanbul 2006, 1326 s.
- NAMLI, Ali, "İsmail Hakkı Bursevî", *DİA*, İstanbul 2001, c. XXIII, ss. 102-106.
- OMAY, Asuman, *Zâtî Süleyman Efendi, Miftâhu' l-mesâ'il*, Yüksek lisans tezi, Ege Üniversitesi SBE, 2001, 70 yk, YÖK Ulusal Tez Merkezi no. 108696.
- ONAY, Ahmet Talat, *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*, haz: Cemal KURNAZ, Türkiye Diyanet Vakfı yayını, Ankara 1993, lxvi+500 s.
- ONAY, Ahmet Talat, *Türk Halk Şiirlerinin Şekil ve Nev'i*, haz: Cemal KURNAZ, Akçağ yayını, Ankara 1996, xii+417 s.
- OWENS, G. M. Meredith, *Meşâ'ir üş-Şu'arâ or Tezkere of 'Âşık Çelebi*, London 1971, xxv+66+587 s.
- PALA, İskender, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, 13. bs, Kapı yayını, İstanbul 2004, 638 s.
- PEKOLCAY, Necla ve Emine SEVİM, *Yunus Emre'nin Şahsiyeti ve Yunus Emre Şerhleri-Yunus Emre'nin Bir Eseriyle İlgili Şerhlerin Yazmaları*, Kültür Bakanlığı yayını, Ankara 1991, viii+224 s.
- RENARD, John, *Historical Dictionary of Sufism*, Scareciow Press, Toronto 2005, xliii+351 s.
- SECCADÎ, Cafer Seyyid, *Ferheng-i Istilahât u ta'birat-ı irfanî: Tasavvuf ve İrfan Terimleri Sözlüğü (Açıklamalı ve Alfabetik)*, çev. Hakkı UYGUR, Ensar neşriyat, İstanbul 2007, 536 s.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

- SEFERCİOĞLU, M[ustafa] Nejat, *Dükakin-zade Ahmed Bey Divanı-Gazeller*, Bitirme tezi, [AÜ Dil-Tarih ve Coğrafya Fakültesi] Türk Edebiyatı kürsüsü, 1970-1971, xx+273 s.
- SÜZEN, Hüseyin, *Dükakinzade Ahmed Bey Divanı –İnceleme-Tenkitledir Metin-*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1994, lxxxv+445 s.
- Ş[EMSEDDİN] Sami [1850-1904], *Kâmûsu' l-a' lâm (Tarih ve Coğrafya Lügati)*, Mihran Matbaası, İstanbul 1898, I-VI c.
- ŞAHİN, Erdal, “Kuş Dili”, *Kültür Tarihimizde Gizli Diller ve Şifreler*, ed. Emine Gürsoy Naskali ve Erdal Şahin, Picus yayını, İstanbul 2008, ss. 11-34.
- ŞİMŞEK, Selami, *Keşanlı Süleyman Zâtî ve XVIII. Asırda Celvetilik*, Doktora tezi, Atatürk Üniversitesi SBE, 2005, 330 s, YÖK Ulusal Tez Merkezi no. 162944.
- TATÇI, Mustafa, *Yunus Emre Divanı*, Kültür Bakanlığı yayını, Ankara 1990, I (xxvii+500 s.)-II (xiv+491 s.) c.
- TYDK: *İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Yazma Divanlar Katalogu*, I-IV c.
- ULUDAĞ, Süleyman, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Marifet yayını, İstanbul 1995, 604 s.
- USTAOĞLU, Osman, *Geçmişten Günümüze Tarikatlar ve Silsileleri*, Filiz Matbaası, Ankara 2001, I-III c.
- UYSAL, Muhittin, *Tasavvuf Kültüründe Hadis-Tasavvuf Kaynaklarındaki Tartışmalı Rivayetler*, Yediveren yayını, Konya 2001, 472 s.
- YAZICI, Tahsin, “Şath”, *İA*, İstanbul 1979, c. XI, ss. 350-351.
- YILMAZ, Mehmet, *Edebiyatımızda İslamî Kaynaklı Sözler – Ansiklopedik Sözlük-*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1992, 196 s.
- ZÂTÎ Süleyman, *Divan*, Süleymaniye Ktp. Haşim Paşa no. 92, 20 yk; Takvim-i Vekayi Matbaası 1257/1841, 58 s.
- ZÂTÎ Süleyman, *Miftâhu' l-mesâ'il*, Süleymaniye Ktp. Haşim Paşa no. 29, 23 yk.
- ZÂTÎ Süleyman, *Sevânihu' n-nevâdir fî-ma' rifeti' l-anâsır*, Süleymaniye Ktp. Haşim Paşa no. 7, 24 yk; Matbaa-i Amire, 1275/1859, ss. 61-89.
- ZÂTÎ Süleyman, *Şerh-i gazeli Nakşî*, Hacı Selim Ağa Ktp. Hüdayi Efendi no. 592, 7 yk.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

ZÂTÎ Süleyman, *Şerh-i kasîde-i Hakkî*, Süleymaniye Ktp. Hacı Mahmud no. 2746, 41-66 yk.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*